

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**COVID 19 SALGINI SÜRESİNDE OKUL ÖNCESİ
ÇOCUKLARIN EKCRAN SÜRESİNİN DEĞİŞİMİNDE EBEVEYN
TUTUMLARININ ROLÜNÜN ÇEVİRİM İÇİ ANKET İLE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Uzm. Dr. Deniz YILDIZ

**Sosyal Pediatri Programı
DOKTORA TEZİ**

ANKARA

2023

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**COVID 19 SALGINI SÜRESİNDE OKUL ÖNCESİ
ÇOCUKLARIN EKLAN SÜRESİNİN DEĞİŞİMİNDE EBEVEYN
TUTUMLARININ ROLÜNÜN ÇEVİRİM İÇİ ANKET İLE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Uzm. Dr. Deniz YILDIZ

**Sosyal Pediatri Programı
DOKTORA TEZİ**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. S. Songül YALÇIN**

ANKARA

2023

ONAY SAYFASI

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Covid 19 Salgını Süresinde Okul Öncesi Çocukların Ekran Süresinin Değişiminde
Ebeveyn Tutumlarının Rolünün Çevrim İçi Anket İle Değerlendirilmesi

Deniz YILDIZ

Danışman: Prof. Dr. Sıddıka Songül YALÇIN

Bu tez çalışması 02.5.2023 tarihinde jürimiz tarafından “ Sosyal Pediatri Doktora Programı” nda doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Prof. Dr. Şafak GÜÇER Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı	(imza)
Üye:	Prof. Dr. Hülya DEMİR Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı	(imza)
Üye:	Prof. Dr. Bahar ÇUHACI ÇAKIR Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı	(imza)
Üye:	Doç. Dr. Selman KESİCİ Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı	(imza)
Üye:	Doç. Dr. Özlem TEZOL Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı	(imza)

Bu tez, Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun bulunmuştur.

08 Mayıs 2023

Prof. Dr. Müge YEMİŞÇİ-ÖZKAN
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren .. ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.

...../...../.....

Uzm. Dr. Deniz YILDIZ

1 “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir*

** Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. S. Songül YALÇIN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Uzm. Dr. Deniz YILDIZ

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimim süresince bilgisi, tecrübesi, anlayışı ve sabrı ile bana yol gösteren, hiçbir konuda desteğini esirgemeyen, sadece akademik yolumu değil yaşam yolumu da bilgi ve tecrübeleriyle aydınlatan değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. S. Songül Yalçın'a,

Kendisinin öğrencisi olmaktan onur duyduğum, hekimlik hayatımda her zaman izlerini hissedeceğim, yakın zamanda aramızdan ayrılan değerli hocam Prof. Dr. Kadriye Yurdakök'e,

Bizi her zaman güler yüzle karşılayan başta Yakup Bey olmak üzere tüm sosyal pediatri bölümü çalışanlarına,

Bana inanan, desteklerini hiç eksik etmeyen, hayattaki biricik şanslarım, en kıymetlim annem ve babama,

Sonsuz teşekkürlerimle...

ÖZET

Yıldız D. Covid 19 Salgını Süresinde Okul Öncesi Çocukların Ekran Süresinin Değişiminde Ebeveyn Tutumlarının Rolünün Çevrim İçi Anket İle Değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Pediatri Programı Doktora Tezi, Ankara, 2023. COVID-19 ile ilişkili kamu riskini en aza indirmek için başlatılan karantina süreci ile pek çok kişi gibi çocukların da evde geçirdikleri sürenin artması onların ekran süresini etkileyebilir. Bu çalışmada, okul öncesi dönem çocuklarının ekran başında geçirdikleri sürenin hem ebeveyn-çocuk özelliklerine hem de ebeveyn tutumlarına göre değişimi arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlandı. Kartopu örnekleme yöntemi ile kesitsel çevrim içi yapılan çalışmada; çalışma ile ilgili anket soruları ve Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ), okur-yazar olan ve 2-6 yaş grubu çocuğa sahip 403 gönüllü anne tarafından dolduruldu. Çocukların ortalama $\pm$ SD yaşı 4,3 ($\pm$ 1,2) yıl ve %51,6'sı erkekti, %54,6'sı pandemi döneminde gün içinde ebeveynleri tarafından bakım alıyordu. Annelerin doğum anındaki yaş ortalaması ($\pm$ SS) 30 ($\pm$ 4,3) yıl olup, %64,3'ü çalışmaktaydı. Ebeveynlerin dörtte üçünün eğitim düzeyi 12 yıl ve üzerindeydi. Annelerin %26,1'i pandemi döneminde çocuğunun ekran süresinde herhangi bir değişiklik olmadığını, %70'i çocuğun ekran süresinin arttığını ve %4'ü ise çocuğun ekran süresinde azalma olduğunu belirtti. Pandemi döneminde ekran süresindeki değişim ile çocuk özelliklerinin ilişkisi incelendiğinde; çocuğun daha büyük yaşta ($\geq$ 4 yaş vs $<$ 4 yaş) olmasının ve pandemiden önce daha fazla ekran süresine sahip olmasının pandemi döneminde artmış ekran süresi açısından daha yüksek risk yaratırken, pandemi döneminde gün içinde ebeveyn bakımında olmasının kreş bakımı ve büyükanne/büyükbaba bakımında olmasına göre artmış ekran süresi açısından daha az risk yarattığı bulundu. Pandemi döneminde ekran süresi değişimine göre ebeveyn tutum ölçeği alt puanları karşılaştırıldığında; ekran süresi artan gruptaki annelerin otoriter ebeveyn puanının yüksek, aşırı koruyucu ebeveyn tutum puanının düşük olduğu görüldü. Okul öncesi çocukların ekran başında geçirdikleri sürenin, çocukların erken yaşlarından itibaren ebeveynlerinin tutumlarıyla ilişkili olduğu görüldü.

Anahtar Kelimeler: okul öncesi çocuk, ekran süresi, pandemi, karantina, ebeveyn tutum ölçeği

ABSTRACT

Yildiz D. Change in Screen Time of Preschool Children According to Parental Attitudes During the COVID-19 Pandemic With an Online Survey. Hacettepe University Graduate School of Health Sciences, Social Pediatrics Program, Doctora Thesis, Ankara, 2023. With the beginning of the lockdown process, like many other people the time spent by children at home increased. The increase in the time children spend at home during the lockdown process can also lead to a change in their screen exposure. It was aimed to investigate the relationship between the change in screen time of preschool children according to both parent-child characteristics and parental attitudes in this study. This cross-sectional online study including 403 mother- preschool children dyads . A self-completion-structured survey form and Parent Attitude Scale were filled by volunteer mothers. The mean $\pm$ SD age of the children was 4.3 ($\pm$ 1.2) years and 51.6 % were males, 54.6% were cared for by their parents during daytime in the pandemic period. Mean ($\pm$ SD) age of the mothers at the time of delivery was 30 ($\pm$ 4.3) years, 64.3% of them were working. Three in four of the parents had an education level of 12 years or more. When parents were asked about the change in the average screen time of the child during the pandemic period; it was observed; 26.1% of parents stated that there was no change in the screen time of their child, 70% stated the screen time of the child increased and 4% stated decreasing of the child's screen time. In the analyses of the relationship between the change in screen time and child characteristics during the pandemic period; child being older ($\geq$ 4 years vs $<$ 4 years old) and had more screen time before the pandemic created a higher risk for increased screen time during the pandemic period. Also being in parental care of the child during the day during the pandemic period created less risk in terms of increased screen time compared to being in nursery care and grandparent care. When the parental attitude scale sub-scores were compared according to the screen time change during the pandemic period; it was observed the authoritarian score was high and the overprotective score was low in the group with increased screen time. Screen time spent by preschool children was found to be related to the attitudes of their parents from an early age.

Keywords: preschoolers, screen time, pandemic, lockdown,, parental attitude scale

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	iii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iv
ETİK BEYAN	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
ŞEKİLLER	xii
TABLolar	xiii
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER	4
2.1. Ekran Süresi	4
2.2. Ebeveynlik	8
2.2.1. Ebeveynlik Stilleri	9
2.2.2. Demokratik/yetkili ebeveynlik	10
2.2.3. Otoriter ebeveynlik	11
2.2.4. İzin verici-Hoşgörülü Ebeveynlik	12
2.2.5. Aşırı koruyucu ebeveynlik	14
2.2.6. Ebeveynlik stillerinde kültürler arası farklılıklar	14
2.2.7. Ebeveyn tutumunun etkileşimleri	16
2.3. Pandemi-Ebeveyn-Çocuk	18
3. GEREÇLER VE YÖNTEM	22
3.1. Örneklem	22
3.2. Sosyodemografik Veri Formu	23
3.3. Ebeveyn Tutum Ölçeği	23
3.4. Değişkenler	24
3.5. Verilerin Analizi	24
4. BULGULAR	26
4.1. Genel özellikler	26
4.1.2. Aile özellikleri	26

4.1.3. Çalışmaya alınan 2-6 yaş arası çocukların genel özellikleri	27
4.1.4. Pandemi Döneminde Ekran Süresi Artan ve Ekran Süresi Artmayan Gruplarda Aile Özelliklerinin Karşılaştırılması	28
4.1.5. Pandemi Döneminde Ekran Süresi Artan ve Ekran Süresi Artmayan Gruplarda Çocuk Özelliklerinin Karşılaştırılması	29
4.2. Ekran Süresi Artışı İle Ebeveyn-Çocuk Özelliklerinin Çoklu Lojistik Regresyon Analizi	31
4.3. Ebeveyn Tutum Ölçeği güvenilirlik analizi	34
4.4. Ebeveyn Tutum Ölçeği alt ölçek skorları	34
4.5. Ekran Süresi Artışı ile Ebeveyn Tutumları Alt Boyutlarının Karşılaştırılması	35
5. TARTIŞMA	39
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	43
7. KAYNAKLAR	46
8. EKLER	
EK-1: Etik Kurul Onayı	
EK-2: Orjinallik Ekran Çıktısı	
EK-3: Dijital Makbuz	
EK-4: Ebeveyn Bilgilendirilmiş Onam Formu	
EK-5: Sosyodemografik Veri Formu	
EK-6: Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)	
9. ÖZGEÇMİŞ	

SİMGELER VE KISALTMALAR

APA	: Amerikan Pediatri Akademisi
DOO	: Düzeltilmiş Odds Oranı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
ES	: Ekran süresi
ETÖ	: Ebeveyn Tutum Ölçeği
GA	: Güven Aralığı
TV	: Televizyon

ŞEKİLLER

Şekil	Sayfa
4.1. Ekran süresi artan ve artmayan gruplarda pandemi dönemindeki günlük ekran sürelerine göre çocukların dağılımı	31
4.2. Gruplarda ekran süresine göre otoriter tutum alt ölçek skor değerleri (ortanca, %95 GA)	37
4.3. Gruplarda ekran süresine göre Aşırı Koruyucu tutum alt ölçek skor değerleri, (ortanca, %95 GA)	38

TABLOLAR

Tablo	Sayfa
4.1. Aile özellikleri	26
4.2. Çalışmaya alınan 2-6 yaş çocukların genel özellikleri	27
4.3. Ekran süresi artan ve ekran süresi artmayan grupların aile özelliklerinin karşılaştırılması*	29
4.4. Ekran süresi artan ve ekran süresi artmayan grupların çocuk özelliklerinin karşılaştırılması*	30
4.5. Pandemi dönemindeki ekran süresi artışı ile ebeveyn-çocuk özelliklerinin karşılaştırılması, çoklu lojistik regresyon analizi	33
4.6. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) güvenilirlik analizi, Cronbach alpha değerleri	34
4.7. Ebeveyn tutum ölçeği alt ölçek skorları	34
4.8. Çocuğun pandemi dönemindeki ekran süresi değişimi ile annelerin ebeveyn tutum alt boyutlarının karşılaştırılması*	36

1. GİRİŞ

Türkiye'de ilk Coronavirüs vakasının 11 Mart 2020'de görülmesiyle COVID-19 ile ilişkili kamu riskini en aza indirmek için eğitim kurumlarının, sinema salonlarının, tiyatroların, müzelerin ve spor tesislerinin geçici olarak kapatılması dâhil olmak üzere birçok önlem alındı. Mart ayında okul ve kreşler kapatıldı ve 3 Nisan'da 20 yaşın altındakiler için sokağa çıkma yasağı başlatıldı (1). Karantina sürecinin başlamasıyla diğer pek çok insan gibi çocukların da evde geçirdiği zaman arttı.

Çocuklarda COVID-19 semptomatik enfeksiyon riski daha az olmasına rağmen, özellikle karantina sürecinde çocukların yaşlılarından, okullarından ve açık havadaki fiziksel aktivitelerinden uzak kalmaları, çocukları pandeminin psikolojik ve sosyal etkileri açısından risk altında bıraktı. Çin'in salgın hastalıktan etkilenen bölgelerinden gelen ilk raporlar çocukların ve ergenlerin yetişkinlere kıyasla pandemiden psikolojik olarak daha fazla etkilendiğini ve davranışsal problemlerin ortaya çıktığını; ebeveynlerin ise çocuklarının sorunlarını ele almak ve bu sorunların etkilerini azaltmak için en popüler araç olarak medyayı kullandıklarını gösterdi (2).

Amerikan Pediatri Akademisi (APA) ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 2 ile 5 yaş arasındaki çocuklar için kaliteli program içerikleri ile günde en fazla 1 saat ekran süresi önermektedir (3). Pandemi öncesi raporlarda çocuklarda ekran süresi ile ilgili bu önerinin çoğunlukla sağlanamadığı görüldü. 2018 yılında Shanghai' da okul öncesi çocukların ekran süresinin incelendiği bir çalışmada; çocukların ortalama 2.8 (% 95 CI 2.7, 2.9) saat/gün ekran süresine maruz kaldığı; % 78.6'sının (% 95 CI 77.8, 79.3) günde 1 saati aştığı ve % 53'ünün (% 95 CI 52.0, 53.9) günde 2 saati aştığı saptanırken, ek ekran süresinin her saatinin "zayıf psikososyal iyilik hali" için artan riskle ilişkili olduğu gösterildi (4).

Türkiye'de 674 ebeveyn-çocuk çiftinin dâhil edildiği çok merkezli bir çalışmada okul öncesi çocukların ekran kullanmaya başladıkları ortalama yaşın ($\pm$ SS) 17,8 (9,9) ay olduğu; ebeveyn kontrolü olmadan ekrana tek başına maruz kalan erkek çocukların ekran başında kalma sürelerinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu bildirildi (sırasıyla; $p=0,029$, $p<0,001$, $p<0,001$) (5).

Hollanda'da 3067 ebeveyn-çocuk çiftinde ebeveynlik tutumları ile 5 yaş çocukların ekran başında kalma süresinin incelendiği bir çalışmada, ekran süresiyle ilgili kuralları olan ailelerde, çocukların günde 2 saatten fazla TV izleme ve bilgisayar

veya oyun konsolunda >30 dakika/gün geçirme olasılıkları daha düşük bildirildi. Yine aynı çalışmada ebeveynlik tutumları ile çocukların ekran süresi karşılaştırıldığında; demokratik veya otoriter ebeveynlik tarzına sahip ebeveyn çocuklarının ekran süresinin, hoşgörülü veya ihmal edici tarzda tutumu olan ebeveynlerin çocuklarına kıyasla ekran süresinin daha kısa olduğu görüldü (6).

Türkiye’de COVID-19 salgınının başlamasıyla, ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte ev içinde aktiviteler yapmaya çalıştıkları ve çocuklarını oyalamak için günlük rutin ev işlerini beraber yapmaya başladıkları ve ebeveynlerin çocuklarına sergiledikleri korumacı tutumunun arttığı bildirildi (7).

Gelişim ile ilgili kuram ve yaklaşımlar, çocuk yetiştirme tutumlarının özellikle okul öncesi dönemde erken fiziksel ve sosyal çevreyi oluşturma rolüne vurgu yapmaktadır (8, 9). Ebeveynler çocuklarının gelişiminde kritik role sahip olup, bu önemli rolde ebeveynlik yapılarından biri olan ebeveyn tutumları cevap verme ve talep etme becerisine göre şekillenir (10) Bununla birlikte ebeveynler, çocukları ile etkili iletişim kurmak, iletişim yoluyla onlara destek sağlamak ve salgın döneminde onları sınırsız ve kontrolsüz ekran süresinden uzaklaştırmak için de en kritik konumdadır. Bunların yanı sıra, salgın döneminde erişkinler dâhil tüm yaş gruplarında çevrimiçi oyun oynama ve sosyal medya kullanımının arttığı bilinmektedir (7).

Ana Baba Uygulamaları Ölçeği (The Parenting Practices Scale) kullanılarak okul çağı çocuklarında yapılan bir çalışmada, işlevsel aile ve etkileşim alt skorlarında çocuğun ekran süresi ile negatif korelasyon, olumsuz problem çözme, aşırı müdahalecilik ve tutarsızlık alt skorlarında ise pozitif korelasyon gösterirken çoklu regresyon analizinde sadece tutarsızlık alt skorları ile ilişkili olduğunu bildirildi (11).

Covid 19 salgınının diğer birçok insan gibi çocukların da evde geçirdiği zamanı arttırarak ve günlük yaşamlarını önemli ölçüde etkileyerek çocukların salgın döneminin günlük ortalama ekran süresi alışkanlıklarını değiştirdiği yönünde endişeler ve gözlemler olmasına rağmen; literatürde henüz ebeveynlik uygulamalarına göre çocukların ekran süresi değişimini araştıran okul öncesi yaş grubuna ait bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmada, Covid-19 salgını döneminde hem ebeveyn-çocuk özellikleri hem de ebeveyn tutumları (Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu, İzin Verici) ile okul öncesi çocukların ekran süresi arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlandı. Bu

Çalışmada ekran değişimi ile ilişkili saptanan faktörler, okul öncesi çocuklarda ekran süresi artışının önlenmesinde etkili olabilecek politikalar geliştirilmesinde kullanılabilir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Ekran Süresi

Ekran süresi (ES), bir bireyin elektronik/dijital ortamları kullanarak geçirdiği süre olarak tanımlanır. Küçük çocuklar ve okul öncesi çocuklar artık televizyonlar (TV'ler) ve masaüstü bilgisayarlar gibi geleneksel olarak sabit ekranların yanı sıra dizüstü bilgisayarlar, tabletler, akıllı telefonlar ve oyun konsolları gibi yeni teknolojilerle dolu ortamlarda büyümektedir (12). Yapılan çalışmalar, erken çocukluk döneminde aşırı ekrana maruz kalmanın obezite, uyku bozuklukları, dikkat sorunları, gelişimsel gecikmeler ve öğrenme güçlükleri gibi çeşitli sorunlarla ilişkili olduğunu göstermiştir (13). Bu nedenle APA ve DSÖ, çocukların doğumundan 18 aya kadar ekran kullanımı önermemektedir. 18-24 aylık çocuklar için ebeveyn katılımıyla asgari ekran süresini ve 2 ile 5 yaş arasındaki çocuklar için de kaliteli program içerikleri ile günde en fazla 1 saat ekran süresi önermektedir. 6 yaşından büyük çocuklar için uygun ekran süresi için yapılan önerilerde; bu yaş grubundaki çocuklar için sağlıklı alışkanlıkların teşvik edilmesi ve ekran içeren etkinliklerin sınırlandırılması önerilmektedir. Aynı zamanda 6 yaş üzerindeki çocukların gün içindeki fiziksel aktivitesini, çocuğun uyku düzenini ve benzeri sağlık alışkanlıklarını etkilemediği sürece ekran zamanı için belirli bir kısıtlama vermemektedir (14).

2 yaşından küçük çocukların gelişim basamaklarında ilerleyebilme konusunda gerekli olan bilişsel, dil, motor ve sosyal-duygusal becerilerini geliştirmek için uygulamalı keşiflere ve güvenilir bakıcılarla sosyal etkileşime girmeye ihtiyaçları vardır. Bebekler ve küçük çocuklar, olgunlaşmamış sembolik, hafıza ve dikkat becerileri nedeniyle, bakıcılarla etkileşimlerinden öğrendikleri becerileri aynı oranda geleneksel dijital medyadan öğrenemezler ve öğrendikleri bu bilgiyi boyutsal deneyimlerine aktarmakta zorlanırlar. Yeni yürümeye başlayan çocukların yaklaşık 15 aylıktan itibaren medyadan öğrenmelerini sağlayacak tek faktör, ebeveynlerin onlarla birlikte izlemesi ve izlenen içeriği onlara yeniden öğretmesidir. Bu nedenle bu dönemdeki çocuklar için DSÖ ekran teması önermemektedir (14).

Yapılan çalışmalar, çocukların 24 aylıkken ekrandaki bir yetişkinle canlı görüntülü sohbet veya çocuğun ilgili yanıtları seçmesi için destekleyen etkileşimli bir dokunmatik ekran vasıtasıyla sözcükleri öğrenebildiklerini göstermektedir. 15

aylıktan itibaren yeni yürümeye başlayan çocuklar, laboratuvar ortamında yapılan çalışmalarda dokunmatik ekranlardan yeni kelimeler öğrenebilmekte; ancak bu bilgiyi 3 boyutlu dünyaya aktarmakta zorlanmaktadırlar. Ayrıca, bu deneylerde piyasada bulunmayan özel olarak tasarlanmış uygulamalar kullanıldığı akılda tutulmalıdır (14).

Son yıllarda birçok ebeveynin görüntülü sohbeti (örn. Skype, FaceTime) uzak akrabalarla sosyal bağlantıyı kolaylaştıran etkileşimli bir medya biçimi olarak kullandığı ve bebeklerin ve küçük çocukların düzenli olarak bu görüntülü sohbete katıldığı bilinmektedir. Ancak ebeveyn desteğine duyulan ihtiyaçla ilgili aynı ilkeler, bebeklerin ve küçük çocukların bu sohbetlerde gördüklerini anlamaları için de geçerlidir. Özetle, 2 yaşından küçük çocuklar için medyanın faydalarına dair kanıtlar hala sınırlı olup, ekran kullanımı sırasında yetişkinin çocukla etkileşimi çok önemlidir (14).

Hızlı beyin gelişiminin çok önemli olduğu okul öncesi çocukluk döneminde, bir yandan etkileşimli medyanın küçük çocuklar için eğitim potansiyeli açısından umut verici olduğuna inanılmakta diğer bunların aşırı kullanımına ilişkin korku duyulmaktadır. Buna rağmen bu alandaki araştırmalar hala sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle pediatri dernekleri, okul öncesi dönemde 2-5 yaş arasındaki okul öncesi çocukların bakım verenlerine ekran süresini yüksek kaliteli bir programla günde 1 saate indirmelerini, çocuklarına eşlik etmeleri ve ne izlediklerini onlara açıklamalarını önermektedir (14, 15).

Susam Sokağı gibi iyi tasarlanmış televizyon programlarının, 2 ile 5 yaş arası çocuklar için bilişsel ve sosyal sonuçları iyileştirebileceği düşünülmektedir. Bu tür uygulamaların okul öncesi çocuklara okuryazarlık becerilerinin öğretilmesinde etkili olduğunu gösterilmiştir. Ancak ne yazık ki, ebeveynlerin uygulama mağazalarında "eğitici" kategorisi altında buldukları uygulamaların çoğu, bu tür bir etkinlik kanıtına sahip değildir, yalnızca ezberci akademik becerileri hedefler, yerleşik müfredata dayanmaz ve gelişim uzmanlarından veya eğitimcilerden onay almamış uygulamalardır. Ayrıca çoğu uygulama, hem ebeveyn hem de çocuğa yönelik çift hedef kitle için tasarlanmamıştır (16). Okul öncesi yaş grubundaki (2-5 yaş) çocuk için eğitici olması amacıyla ebeveyni tarafından dokunmatik ekranda açılmış bir uygulamada çocuğun tek başına ekran ile yalnız kalması durumunda çocuğa yarar sağlamayacağı düşünülmektedir (17).

2-5 yaş arası çocuklar için ebeveynlerin sıkça tercih ettiği, "e-Kitap" olarak da adlandırılan ekranda okunabilen dijital kitaplar üzerine yapılan araştırmalar, görsel efektlerin dikkati dağıtmasına bağlı olarak çocukların içeriği anlamasını zorlaştıracığı ve ebeveynin okuma etkileşimini azaltabileceği bildirilmiştir. Bu nedenle ebeveynlere, e-Kitap okuma sırasında çocuklarla basılı bir kitapta olduğu gibi etkileşimde bulunmaları önerilmiştir (14). Yapılan çalışmalar, çocukların sağlıkları ve gelişimleri için önemli olan diğer fiziksel etkinliklere katılmalarını önermekte ve çocukların refahı açısından risk taşıyan ekran alışkanlıkları için 2-5 yaş arasındaki okul öncesi çocuklarda günde 1 saatten fazla olmamak üzere zaman sınırlaması gerektiğini göstermektedir (18).

2-5 yaş arasındaki okul öncesi dönemdeki çocukların ekran süresinin kısıtlanmasına yönelik önerilere rağmen, birçok okul öncesi çocuk çok erken yaşlardan itibaren ve uzun süreli olarak ekrana maruz kalmaktadır (19, 20).

6 aydan 15 yaşa kadar 724 çocuğu kapsayan bir araştırma, okul öncesi çocukların günde ortalama $1,96 \pm 0,76$ saat televizyon izlediğini, çocukların % 32'sinin <1 saat TV izlerken, % 58'inin >2 saat TV izlediğini ortaya koymuştur (21). Başka bir çalışmada, 36-72 ay arası çocukların günlük TV izleme süreleri hafta içi $1,6 \pm 0,9$ saat, hafta sonu $3,4 \pm 1,8$ saat olarak bildirilirken (22) buna benzer şekilde Türkiye'de 2-5 yaş arası 1245 çocuğun video oyun alışkanlıkları ve ev ortamı ile ilişkisini araştıran bir çalışma ise, okul öncesi çocukların günde ortalama 2,2 saat TV izlediği ve % 10,7'sinin günde >4 saat TV izlediği saptanmıştır (23).

220 çocuk ve anne çiftinin katıldığı başka bir çalışmada; okul öncesi çocukların elektronik ekrana maruz kalma yaşı ortalama 18 ay bulunurken, günde 4 saat ekran teması olan çocukların daha küçük yaşta ekran temasına başladığı gösterilmiştir (20). 1 ile 60 ay arasındaki çocukları kapsayan yakın tarihli başka bir araştırmada, ebeveynlerin % 75,6'sının çocuklarının altı aylıktan itibaren mobil cihazlara maruz kalmasına izin verebildiği ve ilk ekran teması için medyan yaştan 12 ay olduğu gösterilmiştir (24).

2-5 yaş arası çocuklar için günde 1 saatten fazla ES aşırı kabul edilirken, uyarılara ve tavsiyelere rağmen, dijital cihazlarla daha erken etkileşime geçilmesiyle çocuklarda ES artmakta ve aşırı ES, çocuk sağlığı için yaygın ve ciddi bir tehdit haline

gelmektedir (20). Aşırı ES prevalansı, yüksek gelirli ülkelerde %10 ile %93,7 ve orta gelirli ülkelerde %21 ile %98 arasında değişmektedir (25).

Okul öncesi çocukların ekran süresini çeşitli faktörler etkilemektedir. 2018 yılında yapılan ve 198 okul öncesi çocuğun ekran süresi ile aile dinamiklerinin ilişkisinin incelendiği bir çalışmada; çocukların %57,6'sının hafta içi, %76,3'ünün hafta sonu ekran kullanım sürelerinin iki saatin üzerinde olduğu ve çocukların yaşı büyüdükçe ekran süresinin arttığı bulunmuştur. Aynı çalışmada ebeveynlere çocuğun ekran kullanımı sebepleri ve ebeveynin çocuğa ekran süresi için koyduğu kısıtlamalar sorulduğunda; ebeveynlerden %88,9'u ekran konusunda aile içi kurallarının olduğunu, %62,6'sı çocuklarının yemek yerken ekran karşısında olduğunu, %44,4'ü çocuklarının kendine ait bir ekranının olduğunu bildirmiştir (26).

Okul öncesi çocuklarda ebeveyn çocuk ilişkisinin çocuğun internet kullanımı üzerine etkisinin incelendiği başka bir çalışmada; ebeveynlerin %68,3'ü çocuklarının internet kullanımını sınırlandırdığında ya da çocuğuna ekran kullanımı için izin vermediği takdirde, bu sınırlama ve yasak karşısında çocuklarından tepki aldıklarını belirtmiştir. Çocukların bu kısıtlamalara verdikleri tepkiler sorgulandığında; çocukların %60,8'inin tepkilerini öfkeyle, %56,7'sinin ağlayarak ve %39,2'sinin ebeveynine bağırarak verdiği bulunmuştur. Aynı çalışmada ebeveynler, kendileri tarafından internet kullanımı sınırlandırılan veya izin verilmeyen çocukların bu kısıtlamayı alternatif yollarla çözme çabasına girdiğini belirtmiştir. Çocukların %25,8'inin interneti kullanma aracını ebeveyn dışındaki (büyükanne veya büyükbaba) bireylerden bulmaya çalışma davranışı gösterdiği saptanmıştır (27).

Literatüre bakıldığında okul öncesi çocukların ES değişiminde ebeveyn rollerinin etkin olduğu görülmektedir. 2019 yılında okul öncesi çocukların ekran süresi ile ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada; annelerin demokratik ebeveyn tutum puanlarının çocukların düşük ekran maruziyetiyle ilişkili olduğu (Düzeltilmiş Odds Oranı (DOO): 0.3; 95% Güven Aralığı (GA): 0.1–0.9), annelerin aşırı koruyucu ve izin verici ebeveyn tutum puanlarının çocuklarının aşırı ekran süresi ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (DOO: 2.8, %95 GA: 1.1–6.7; DOO: 4.5, %95 GA: 1.8–11.6) (19).

Japonya'da COVID-19 dönemi ve öncesini karşılaştıran bir çalışmada, 1-6 yaş arası okul öncesi çocukların ekran başında kalma süreleri ve oyun oynama süreleri

incelenmiş, COVID-19 döneminde ortalama günlük ekran süresinin 2,04 saatten 3,06 saate çıkarak %150 arttığı ($p < 0,05$), ortalama oyun oynama süresinin ise %12,3 azaldığı (3,83 - 3,36 saat, $p < 0,05$) gösterilmiştir (28).

Türkiye’de pandemi dönemi ile çocukların ekran süresi değişimini inceleyen bir çalışmada; 3-9 yaş aralığında çocuğu olan 9483 ebeveynden %82,9’u pandemi öncesi dönem ile kıyaslandığında çocuklarının ekran süresinin arttığını ve ekran süresindeki ortalama artışın 150.84 ± 95.842 dakika/gün olduğunu bildirmiştir (29).

2.2. Ebeveynlik

Ebeveynlik, çocuğun gelişimi boyunca beslenmesini, korunmasını ve yönlendirilmesini içeren ebeveyn olma süreci veya durumu olarak tanımlanmıştır (30). Ebeveynlik, yeni bir neslin oluşmasını sağladığı ve hem çocuğun hem de toplumun iyilik halini etkileyen yetişkinliğin merkezî görevlerinden biri olarak görülmektedir. Ebeveyn olmak, bir kişinin hayatındaki başka hiçbir rolün bu kadar fazla zaman ve enerji gerektirmediği, çocukları korumaya, beslemeye ve onlara bakmaya yönelik uzun vadeli bir taahhüt olarak algılanmaktadır (31). Ebeveynlik görevleri, yalnızca çocukların hayatta kalma ihtiyaçlarını karşılamayı değil, aynı zamanda çocuğun sağlıklı fiziksel, bilişsel, sosyal-duygusal gelişimi ve esenliği için gerekli sorumlulukları da içerir. Günümüzde ebeveynlik fiziksel, duygusal ve entelektüel talepleri de içermesi nedeniyle bir yetişkinin hayatındaki en emek verici rolü temsil etmektedir (32).

Adler’in ebeveynlik felsefesine göre, çocuklara rehberlik etmek ve onları yetişkinliğin zorluklarına ve sorumluluklarına hazırlamak, bireysel düzey, toplumsal düzey ve insanlığın nihai ve en uygun evrimi için çok önemlidir. Çocuklara bakma, onları önemli özellik ve beceriler geliştirmede destekleme ve onları yetişkinliğe hazırlama gibi ebeveynlik görev ve sorumlulukları, ebeveynlik davranışları aracılığıyla ortaya çıkmaktadır.

Ebeveynin çocuk yetiştirme sürecindeki her türlü davranışı ebeveynlik davranışı olarak tanımlanmaktadır. Ebeveynlik davranışları ve stilleri, izleme, çocukla iletişim ve disiplin stratejileri gibi bir dizi ebeveyn tutum ve davranışını içerir. Farklı ebeveynlik becerileri ve uygulamaları, farklı işlev ve sorumluluklarla ilişkilidir ve çocuklarda farklı yeterliliklere neden olur (33).

2.2.1. Ebeveynlik Stilleri

Ebeveynlik stili, ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını yönetmek için bağlamlar boyunca tutarlı bir şekilde en sık kullandıkları bir dizi ebeveyn tutumu ve davranışı anlamına gelir ve kontrol, yanıt verme, sıcaklık ve ceza kalıpları tarafından belirlenir (30). Ebeveynlik stillerine ilişkin çeşitli kavramlar tanımlanmış olsa da, ebeveynlik stili üzerine yayınlanan çalışmaların çoğu, ebeveynin duyarlılık/sıcaklık, kontrol/talepçilik ve disiplininin miktar ve niteliklerine odaklanmıştır (34).

Çoğu araştırmacı, ebeveynlik stilini demokratik/yetkin, otoriter ve izin verici ebeveynlik stilleri olmak üzere üç türe ayıran Baumrind tarafından tanımlanan ebeveynlik tutumu sınıflandırmasını kabul etmiştir (35). Sınıflandırma çoğunlukla ebeveyn ve çocuk arasındaki ebeveyn kontrolü/beklentisi/talepçiliği ve ebeveyn sıcaklığı/rehberliği/duyarlılığı arasındaki etkileşime dayanır. Baumrind bu iki boyut üzerinden otoriter, demokratik ve izin verici ebeveynlik olarak üç farklı ebeveynlik tarzı kategorize eder (35). Bu 3 kategoride; otoriter bir ebeveyn çocuğa karşı daha az duyarlıdır, oldukça talepkârdır ve çocuğa düşük düzeyde özerklik tanır. Yetkili/demokratik bir ebeveyn çocuğa karşı duyarlıdır, oldukça talepkârdır ve çocuğa yeterli özerklik tanır. İzin verici bir ebeveyn daha az talepkârdır ve çocuğa yüksek düzeyde özerklik verir. Yetkili ebeveynler, talepkârlık ve yanıt verebilirlik seviyeleri temelinde, hem talepkâr hem de duyarlıdır, davranış standartlarını dayatırken aynı zamanda özerkliği kolaylaştırır. Otoriter ebeveynler, özerkliği kısıtlayan ve itaati vurgulayan standartlar belirleyerek, duyarlı olmaktan çok talepkârdırlar. İzin verici ebeveynler ise, talepkâr olmaktan çok tepkiseldirler ve çocukların müdahale etmeden kendi faaliyetlerini yönetmelerine izin verirler.

Maccoby ve Martin isimli araştırmacılar, izin verici ebeveynlik tutumu kategorisini ikiye ayırarak; otoriter, demokratik, izin verici-hoşgörülü, izin verici-ihmkâr olarak dört ebeveynlik stili öne sürmüşlerdir. Bu 4 kategoriye göre; izin verici-hoşgörülü ebeveynler (izin verici ebeveynler olarak anılır) çocukların hayatlarına yüksek oranda dâhil olur ve yüksek düzeyde duyarlı olurken, izin verici-ihmkâr ebeveynler (ilgisiz veya ihmkâr ebeveynler olarak adlandırılır) ilgisizdir ve hem duyarlılık hem de talepkârlık düzeyleri düşüktür (8).

2.2.2. Demokratik/yetkili ebeveynlik

Demokratik ebeveynlik, ebeveyn ve çocuk arasındaki işbirliği ile karakterize edilir; ebeveyn, sorgulanamaz bir otorite figürü olmak yerine bir rehber olarak hareket eder – bu tutumu yüksek sıcaklık ve yüksek disiplin ile karakterizedir. Çocuklarının farkında olarak onları destekleyen ve bazı kısıtlamalarla onların isteklerini yerine getirmelerine ve kendilerini gerçekleştirmelerine izin veren demokratik ebeveyn tutumunda, anne baba tarafından kabul edilen ve edilmeyen davranışlar bellidir ve çocuk bu noktada söz hakkına sahiptir. Ayrıca çocuğun duygu ve düşüncelerine saygı duyulur ve düşüncelerini ifade etmesi teşvik edilir. Böylece çocuğun girişimci yönü desteklenerek özgüven kazanması ve sorumlulukları üstlenmesi öğretilir.

Demokratik tutum sergileyen ebeveynler çocuklarına karşı hem sabırlı ve ilgilidir, hem de çocuklarından talepleri yüksektir. Bu ebeveynlik stilinde çocukların uymasını bekledikleri kural ve yönergeleri ebeveyn belirler, davranışlarının ardındaki kural ve nedenleri çocuğa açıklar. Çocuğun davranışının kabahatli olması durumunda ebeveyn yol gösterici olur; ama kontrolü elinde tutar. Bu ebeveynler daha sıcak tutumlu, çocuğa karşı duyarlı ve destekleyicidir, patron olmak yerine iletişime açıktır ve çocuğunu dinler. Demokratik ebeveyn tutumunun etkin olduğu bir ortamda, ebeveynler ve çocukları eşit düzeyde iletişim kurarken (aşırı güç dinamiği yok), ebeveyn çocuklarına sosyal olarak kabul edilebilir bir şekilde nasıl davranacakları konusunda rehberlik eder (35). Demokratik ebeveynlik, çocuğun ebeveyn tarafından kabul edilebilir ve kabul edilemez davranışlarının ebeveyn tarafından açıkça ortaya konduğu bir tutumdur. Ebeveynin çocuğa karşı saygılı ve destekleyici olduğu, çocuğa güven verdiği bir tutumu ifade etmektedir. Çocuklar özgürdür ve bu sınırlar içinde kendini ortaya koymaktadır. Demokratik tutum, çocukların söz sahibi olmasına ve düşündüklerini dile getirmesine izin vermektedir. Demokratik tutuma sahip ebeveynler, çocuklarının sergiledikleri olumlu davranışları pekiştirir ve çocuklarına olumlu geri bildirim sağlarlar (36).

Bu nedenle demokratik ebeveyn tutumunun etkin olduğu bir ev ortamında yetişen çocukların, genellikle geri çekilmeden veya saldırmadan sıkıntıyla başa çıkabildikleri gösterilmiştir. Bu tür ebeveynlerin çocuklarının kendi öz değerleri daha yüksek, duygusal ve sosyal uyumları daha iyi, duygusal ve davranışsal problemlere yakalanma riskleri daha azdır ve kolay adapte olurlar (37). Demokratik ebeveynlik,

çocukların hem akademik hem de sosyal-duygusal okula hazır bulunma durumları ile (güven, öz yeterlik, dil ve bilişsel gelişimde performans, iletişim becerileri, genel bilgi, duygusal olgunluk ve sosyal yeterlilik) pozitif yönde etkilemektedir (38). Demokratik ebeveynlik, kişisel sorumluluğun geliştirilmesine yardımcı olmada en etkili olan ebeveyn tutumudur (39).

2.2.3. Otoriter ebeveynlik

Otoriter tutumlar itaat, otoriteye saygı ve katılığı kapsar. Baskıcı veya otoriter ebeveyn tutumu, anne babanın çocuk üzerindeki kontrolünün oldukça yüksek olduğu, buna karşı çocuğa ilgi ve şefkatin düşük olduğu bir tutum biçimidir. Bu tür ebeveynler genel anlamda çocuklarını sürekli kontrol etmeyi, onların davranışlarını şekillendirmeyi ve değerlendirmeyi sevmektedirler. Bu anlayıştakiler için çocuğun itaat etmesi bir erdem olup itaatsizlik yapması durumunda gerekirse güç dahi kullanılmalıdır. Aynı zamanda çocukları desteklemekten kaçındıkları gibi kendilerini ifade etmeleri ve savunmalarını da istememektedirler (40).

Ebeveyn tarafından belirlenen katı kurallara çocukların sorgulamadan uymaları beklenir. Otoriter tutumdaki ebeveynler, çocuklarının istek ve tercihlerine daha az saygı gösterirler ve sıklıkla cezaya başvurlar, çocuklarına neyin yanlış neyin doğru olduğunu öğretmek istediklerinde genellikle çocuklarını kısıtlar ve gelişimlerini engellerler (41). Bu tutumda anne-babalar, çocuklarının hareket ve davranışlarını kontrol etme, uygun görmedikleri davranışları değiştirme ve kendi düşünceleri doğrultusunda belli standartlar veya kalıplar oluşturma eğilimi sergilemektedirler (42).

Uygun görmedikleri davranışları yüzünden çocuklarını çok sık cezalandıran otoriter-baskıcı ebeveynler, özellikle baskılanmış duygular yüzünden erkek çocuklarda saldırganlık düzeyini veya şiddet eğilimini arttıran, benlik saygısının düşmesine yol açan ve çocukların kişilik gelişimini engelleyen bir ebeveyn bir anne baba görüntüsü çizmektedirler. Çalışmalarda otoriter ebeveynle yetişen çocukların mutsuz, kaygılı, saldırganca davranış gösterme eğiliminin yüksek olduğu görülmüş, çocukta hem içselleştirme hem dışsallaştırma problemlerinin oluşabileceği saptanmış (9, 37) . Ayrıca otoriter ebeveyn ile büyüyen çocukların genelde itaatkâr ve yetkin olurken, mutluluk, sosyal yeterlilik ve özsaygılarının düşük olduğu gösterilmiştir (43).

2.2.4. İzin verici-Hoşgörülü Ebeveynlik

İzin verici ebeveynlik, yüksek düzeyde sıcaklık ve düşük düzeyde izleme ve psikolojik kontrol içerir. Bu ebeveynler için “özgürlük”, çocuklar üzerinde herhangi bir kısıtlamanın olmaması anlamına gelir, çocuktan talep ettiklerinden daha fazla ona karşılık verirken; aslında, çocuğun dürtülerine ve eylemlerine karşı olumlu, kabul edici ve iyi huylu bir şekilde davranırlar. Bu davranış biçimini benimseyen ebeveynler, kurallar çiğnendiğinde bile çatışmadan kaçınma eğilimindedirler. Çocuk üzerinde kontrolleri yetersizdir, çocuğa rehberlik etmez ve yol göstermezler (37). Bu ebeveynler çocuğun yanlış hareketinde çabucak pes ederler, bu tutum da çocuğun meydan okuma davranışını desteklemiş olur (44).

İzin verici anne babalar, çocuğun hareketlerine, isteklerine ve dürtülerine karşı olumlu bir tavır sergiler. Çocuğa karşı cezalandırıcı olmayan, çocuğun istek ve eylemlerini kabul eden ebeveynlerdir. Çocuktan eviyle ilgili sorumluluklar ve düzenli davranışlar konusunda çok az talepte bulunan bu tür ebeveynler, çocuğa kontrol uygulamaktan kaçınırlar. İzin verici tutumun hâkim olduğu ebeveynler, çocuğun kendi faaliyetlerini düzenlemesine olabildiğince izin verirler (45). Bu ebeveynler, çocuklarına karşı oldukça ilgili olmakla birlikte çocuklarını çok az kontrol eden, onlardan sorumluluklarını yerine getirme gibi olgun davranışları çok fazla beklemeyen ve onlardan çok az talepte bulunan ebeveynlerdir (8).

İzin verici ebeveynlik, çocukların çok fazla özgürlüğe sahip olduğu ve ebeveynlerin çok fazla hoşgörülü olma eğiliminde olduğu, çocukları kontrolsüz bırakan ihmalkâr bir ebeveynlik tarzıdır [92]. İzin verici tutumda ebeveynler için çocuk genellikle merkezdedir. Ama bu ebeveynler, çocuklarının davranışlarının olumsuz sonuçlarıyla yüzleşmesine izin vermezler. Bu durumda çocuklar ailenin tam merkezinde olduğu için diğer tüm aile üyeleri çocuğun isteklerini sorgulamadan takip ederler. Başka bir deyişle, sınır yoktur veya davranış standartları çocuğun sınırsız isteklerine göre belirlenmektedir. Dolayısıyla çocuğun nasıl davranacağını tahmin etmek zorlaşmaktadır (35, 37).

Bazı çalışmalarda; bu ebeveynlik tarzının çocuğun sağlıklı bir iletişim yerine, abartılmış sevgi ortamında yetişmesi ve çocuğun doyumsuz bir yapı geliştirmesine, anne babaların çocuklarına boyun eğdiği, çocuğun egemenliğini kabul ettikleri, kısaca çocuğun eve hükmettiği bir ortamın oluşmasına neden olduğu gösterilmiştir (41).

Farklı yaş gruplarındaki çocukların farklı gelişimsel ihtiyaçları olduğu düşünüldüğünde; belirli ebeveynlik boyutlarının, gelişim evreleri boyunca çocukların akademik performansı üzerinde farklı etkilere sahip olduğuna dair bazı kanıtlar vardır. Örneğin bir çalışmada; demokratik ebeveynliğin 6-9 yaş arası çocukların dil becerisi ve okuma performansı üzerinde daha güçlü bir pozitif etkiye sahip iken, izin verici ebeveynliğin 10-15 yaş arası ergenlerin okuma performansı üzerinde daha güçlü bir pozitif etkiye sahip olduğu gösterilmiştir (46).

Daha çok batı ülkelerinde yapılan araştırmalarda; demokratik ebeveynliğin daha iyi sosyal-duygusal sonuçlar ve daha iyi okul performansı ile ilişkili olduğunu ve bu ebeveynlik stili altındaki çocuk ve ergenler arasında daha az sorunlu davranış beklendiği bulunmuştur (47, 48). Buna karşılık otoriter ebeveynlik, çocukta duygusal uyumsuzluk ve suç işleme ile daha büyük olasılıkla ilişkilendirilirken; izin verici ebeveynlik, okulda suistimal ve uyuşturucu ve alkol kullanımı gibi daha fazla sorunlu davranışla ilişkilendirilmiştir (49, 50). Bazı çalışmalarda izin verici ebeveynlik tarzı çocuklarda anti-sosyal davranışlar gibi olumsuz sonuçlarla da ilişkilendirilmiş (51), içselleştirme sorunlarının, izin verici ebeveynliğe maruz kalan davranışsal olarak engellenmiş çocuklar arasında en fazla olduğu bulunmuştur (52). Annenin izin vericiliğinin düşük benlik saygısı, saldırgan davranış, çocuğun dışsallaştırma belirtileri ve akranlara zayıf bağlanmayı yol açtığı bulunmuştur (53).

Diğer yandan izin verici ebeveynlik tarzının, çocuğun aktif sorunla başa çıkabilmesi gibi olumlu sonuçlarla ilişkilendirildiği çalışmalar da mevcuttur (54) . Başka bir çalışma, izin verici ebeveynlik tarzının çocuklarda madde kullanımı, suç işleme ve okuldan kaçma için koruyucu bir faktör olduğunu bildirmiştir (55).

Önceki bir çalışmada ise aynı hanedeki ebeveynler arasındaki tutum farklarına dikkat çekilerek; annelerin izin verici ve babaların otoriter olduğunda ergenler arasında dışa dönük davranışların, intihar düşüncelerinin ve girişimlerinin arttığı, annelerin otoriter ve babaların izin verici olması durumunda saldırgan davranışların arttığı sonucuna varılmıştır. Her iki ebeveyn de izin verici olduğunda, kızlarda fiziksel saldırganlık ve suça eğilim artarken erkeklerde bu durum görülmemiştir (51, 56).

2.2.5. Aşırı koruyucu ebeveynlik

Aşırı koruyucu ebeveyn tutumu, izin verici ebeveyn tutumunun bir alt dalı olarak değerlendirilen bir ebeveyn tutumudur. İlgi ve kontrolün oldukça düşük olduğu bu tutumda ebeveyn çocuk arasındaki iletişim tek yönlü gerçekleşir, kararsız ve tutarsız bir disiplin anlayışı hâkimdir.

Aşırı koruyucu ebeveynler, çocuklarını gereğinden fazla korumakta ve her şeyi onun yerine yapmak istemektedirler. Çok fazla kontrol ve ilgi gerektiren bu ebeveynlik tarzında çocukların yapması gereken işleri genellikle ebeveynler yaptıkları için çocuklarının kendi ihtiyaçlarını karşılamalarına izin vermemektedir (57). En olumsuz ve riskli ana-babalık olarak kabul edilen aşırı koruyucu ebeveyn tutumunda çocuk istekleri yönünden kesinlikle sınırlandırılmamaktadır (58).

Aşırı korumacı ebeveynlik tarzı gibi çocuk yetiştirme uygulamalarının çocuklar üzerinde zararlı etkileri olduğu görülmüştür. Aşırı koruma, kültürel gruptan bağımsız olarak anksiyete bozuklukları ile ilişkili bulunmuş, annenin sürekli kaygısı ile çocuğun ayrılma kaygısı arasındaki ilişkide anlamlı bir aracı olduğu saptanmıştır (59). Aşırı koruyucu ebeveynlik aynı zamanda ebeveynin sonraki nesillerinde sosyal kaygı, artan sosyal fobi ve ergenlik dönemi anoreksiya nervoza ve yüksek depresif belirtilerle de ilişkilendirilmiştir (60). Panik bozukluğu olan annelerinin daha fazla aşırı korumacı ve kontrolcü olduğu (61) , babanın aşırı korumacı ebeveyn tutumunun ise çocuklarında sahtekârlık duygularını öne çıkardığı bulunmuştur (62).

2.2.6. Ebeveynlik stillerinde kültürler arası farklılıklar

Karşılıklı bağımlılık veya bağımsızlık sosyal olarak kabul edildiğinden ebeveynlik kültürel farklılıklara bağlı olarak da değişecektir. Belirli bir ebeveynlik uygulaması, farklı kültürler ve normlar arasında aynı etkilere sahip olmayabilir; bu nedenle hâkim ebeveynlik tarzlarını ve bunun çocuklar üzerindeki etkisini incelerken kültürel etkiyi dikkate almak zorunludur (63).

İnsan davranışının ve sosyalleşme süreçlerinin diğer birçok yönü gibi, ebeveynlik stilleri ve inançları da sosyal ve kültürel etkilere tabidir. Kültür, ebeveynliği oluşturmaya yardımcı olur ve ebeveynlik uygulamalarını şekillendiren ebeveyn bilişlerini etkileyerek nesilden nesile aktarılmasını sağlar (64).

Sorkhabi'nin çok sayıda araştırmayı gözden geçirdiği çalışmasında; Baumrind'in kategorize ettiği ebeveynlik stillerinin kültürler arasında geçerli olduğunu, üç ebeveynlik tarzının da hem kolektif hem de bireysel kültürlerde bulunduğunu ve öte yandan farklı kültürlerdeki ebeveynlerin farklı ebeveynlik tarzlarını daha sık destekleyebileceğini göstermiştir (65).

Sosyalleşme hedefleri kültürler arasında farklılık gösterir; ebeveynler için en uygun gelişim hedefleri kültüre bağlı olarak değiştiğinden, bunun ebeveynlik stilleri üzerinde etkisinin olduğu gösterilmiştir (66). Batı ve Asya kültürü arasındaki birincil kültürel fark, karşılıklı bağımlılığa karşı bağımsızlık kavramıdır (67). ABD ve Avrupa, vurgunun kişisel amaçlara yapıldığı bağımsız/bireyci kültürlerin örnekleri iken; Asya gibi birbirine bağımlı/kolektivist toplumlarda ise bireysel ihtiyaçların üzerinde aileye ve paylaşılan hedeflere daha fazla önem verilir. Bu nedenle, Batı kültürlerindeki ebeveynlik uygulamaları kendini ifade etmeyi, bağımsızlığı, rekabetçiliği ve kendi kendine yeterliliği teşvik ederken, Asya kültürlerindeki ebeveynler daha çok itaat, uygunluk, yaşlılara saygı ve sosyal karşılıklı bağımlılığa vurgu yapar. Çeşitli kültürel normların bir sonucu olarak, ebeveynlik tarzlarının çocukların gelişimsel sonuçları üzerindeki etkileri de kültürel gruplar arasında farklılık gösterir (68) (69).

Asya'daki ebeveynlerin karşılıklı bağımlılığa değer verme olasılığı Batılı ebeveynlere göre daha yüksek olduğundan, eski kültürel gruplardaki ebeveynler ikinci gruplardaki ebeveynlere göre daha otoriter tutumlara sahiptir ve bu da otoriter ebeveynlik tarzını destekleyen sosyalleşme uygulamalarına katkıda bulunur. Sonuç olarak, ebeveynler genellikle otoriter tarzlar kullandıklarından ve çocuklarında boyun eğmeyi ve birbirine bağımlı davranışları teşvik ettiklerinden, ebeveyn kontrolü Asyalı ergenler için daha kabul edilebilir ve normal olabilir (70).

Daha az otoriter tutumlarda, ebeveyn-çocuk ilişkisinin demokratik olup, çocukların bağımsız düşünebilmeleri, fikirlerini ifade edebilmeleri ve özgürce davranabilmeleri gerektiği inancı benimsenir. Bağımsızlık kültüründeki ergenler için ebeveyn kontrolü, onların bağımsızlık ve özerklik çabalarıyla çatışabilir. Bu nedenle, Batı ülkelerindeki ebeveynler çoğunlukla çocuklarında bireysel ve bağımsız davranışları teşvik eden demokratik/yetkili ebeveynlik stilini uygular.

Ebeveynlik tutumu kültürler arası farklılık gösterebilirken, ebeveynin farklı cinsiyetteki çocukları üzerinde de farklılaşmaktadır. Aynı hanede yaşayan aynı

ebeveynlerin farklı cinsiyetteki çocuklarına da farklı ebeveynlik tutumu gösterebildiği yapılan araştırmalarda gösterilmiştir. ABD'deki babaların oğullarına göre kızlarına karşı aşırı korumacı olma ihtimalinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (71). Başka bir çalışmada ise ebeveynlerin erkek çocuklarına karşı otoriter, kız çocuklarına karşı demokratik ebeveyn tutumu sergileme eğiliminde olduğu gösterilmiştir (72).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, toplumsal olarak oluşturulmuş, önceden tanımlanmış toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilidir (73). Hindistan'da; son yıllara kadar kızlar ev hanımı, erkekler de eve ekmek getiren kişiler olarak yetiştirilmiştir. Sonuç olarak, kızlara erkeklerden daha fazla ev sorumluluğu verilmiş ve kız çocukları öz bakım ve ev sorumlulukları nedeniyle erkeklerden daha erken bağımsız hale gelebilmiştir. Bununla birlikte, bir kız çocuğu dış ortamdan aşırı korunabilirken, erkek çocuklara dışarı çıkıp toplumla etkileşime girmeleri için daha fazla özgürlük verilmiştir. Ayrıca Hintli ebeveynlerin erkek çocuğu kız çocuğuna tercih ettikleri varsayılmıştır çünkü erkek çocuk, öncelikle soyunu sürdürmek ve yaşlılıklarında anne babasına destek olmak zorunda olan biri olarak görülürken, kız çocuk genellikle ilerideki eşinin ailesiyle birlikte yaşamaya gönderilecektir. Bu tür kavramlar, çocuklara cinsiyetlerine göre farklı muamelede bulunulmasına ve farklı eğitim verilmesine neden olabilir. Erkek çocuğun tercih edilmesinin, kız çocuklarına karşı reddedici erkek çocuklarına karşı sıcak davranışlara yol açabileceği düşünülse de aksine, bir çalışma Hintli babaların aslında kız çocuklarına karşı daha fazla duygusal sıcaklık gösterdiklerini ve erkek çocuklara karşı reddedici davranışlar sergilediklerini göstermiştir (74). Hindistan da yapılan diğer iki araştırmada; ayrıca kız üniversite öğrencilerinin ebeveynlerini demokratik olarak algılama olasılıklarının daha yüksek olduğunu ve erkek üniversite öğrencilerine kıyasla onları otoriter veya izin verici olarak algılama olasılıklarının daha düşük olduğunu bildirmiştir (75, 76).

Bu sonuçlara benzer şekilde; Batı'da yapılan büyük bir meta-analizde, Hindistan'da gözlemlenene benzer şekilde, ebeveynlerin erkek çocuklarına kız çocuklarından daha fazla kontrolcü tutum sergilediğini ortaya çıkardı (77).

2.2.7. Ebeveyn tutumunun etkileşimleri

Ebeveynlik, sosyal-kültürel faktörlerin etkilediği dinamik bir süreçtir. Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren, ebeveynlerinin ona göstereceği sevgi ve ilgiye ihtiyaç

duyar. Büyüme sürecindeki ihtiyaçlarının karşılanması ebeveynin sorumluluğundadır. Çocuğun bütün bu ihtiyaçları doğrultusunda ebeveyn çocuğunu yetiştirir. Ebeveyn çocuğunu yetiştirme sürecinde, kendi ebeveynlerinin onu yetiştirme tarzı, kendi sosyal çevresinden edindiği gözlemleri ve öğrenim süresince öğrendiği bilgileri kullanır. Ebeveynin edindiği bilgi ve deneyimlere göre şekillenen ebeveynlik tutumu birçok faktörden etkilenir. Bu faktörler arasında başlıca; ebeveynin sahip olduğu çocuklarının sayısı, cinsiyeti, çocuğun özellikleri, ebeveynin kendi beklentisine uygun bir çocuğunun olup olmaması, ebeveynin kendi anne babasıyla olan deneyimleri gelmektedir. (41).

Ebeveyn tutumlarını ve ebeveynin çocuk yetiştirme uygulamalarını etkileyebilen diğer faktörler arasında ebeveynin kendisi ile ilgili özellikler de bulunmaktadır. Bu özellikler arasında ebeveynin eğitim düzeyi, yaşı, yaşadığı çevredeki sosyoekonomik ve sosyal-kültürel koşullar başta gelmektedir. Ebeveynin çocuk sahibi olmaya karar verme süreci, ebeveynliğe duygusal, zihinsel ve sosyal açılardan hazır olup olmaması, ebeveyn olmadan önceki dönemde eşi ile olan ilişkisinin durumu, doğum sonrasında ebeveynlik rollerinde eşlerin birbirini destekleyip desteklememeleri, ebeveynlik konusunda zihinlerinde daha önceden oluşmuş şemalar ve evlilik ilişkilerindeki tatmin düzeyleri ebeveynlik tutumlarını etkileyen diğer faktörlerdir (78).

Ebeveynliğin amacının sadece çocuğun mevcut iyi olma halini sağlamak değil, aynı zamanda çocuğun gelecekteki iyi olma halini ve sosyal uyumunu sağlamak olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ebeveynler, çocukların gerekli tutum, değer, davranış ve becerileri geliştirmelerine yardımcı olmak için yaşamları boyunca farklı gelişim evrelerinde farklı sorumluluklar yerine getirirler. Ebeveynlik her gelişim aşamasında özel bir öneme sahipken, erken çocuklukta ebeveynlik, hem çocukların mevcut refahını hem de ergenlik ve yetişkinlik gibi yaşamın sonraki dönemlerini etkileyen geçişlere uyum sağlamayı içerdiğinden ayrı bir öneme sahiptir (79).

Çocuğun gelişimi açısından okul öncesi dönem, en önemli basamaklardan biridir. Bu nedenle bu dönemdeki anne baba tutumu da çocuğun gelişiminde doğrudan etkili olmaktadır. Bireyin kişilik gelişiminde okul öncesi dönemin önemini vurgulayan Freud, kişiliğin temelini 0-60 ay arası dönemde atıldığını belirtmektedir. Psikanalitik teorinin bu yaklaşımı bebeklik ve ilk çocukluk döneminde geçirilen yaşantının son

derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü bebeklik ve ilk çocukluk dönemi, bireyin dış etkilere en açık olduğu ve aynı zamanda en duyarlı olduğu dönemdir. Bu dönemde kendisi ve çevresi ile ilgili ilk bilgiler ve alışkanlıklar çocuğa anne babası tarafından verilmektedir (80).

Covid-19 pandemisinde çocuklar ve ebeveynleri uzun ve belirsiz bir süre evde kapalı ortamda kalmış, hem günlük hem de ev içi rutinlerinin değiştiği yeni bir dönem olan karantina döneminde bulunmuştu. Bu dönemin insanları bireysel anlamda farklı şekilde etkilerken; aile hayatını ve aile içinde ebeveyn-çocuk ilişkilerini de etkilemiş olması olasıdır [9].

Toplumun her kesiminin etkilendiği pandemi döneminde özellikle aile içindeki etkileşimin önemi dikkate alındığında, okul öncesi dönemde ebeveyn – çocuk ilişkisinin de karşılıklı olarak etkilenmiş olabileceği düşünülebilir. Olağan dışı bu süreçte, çocuğun davranışsal özelliklerini etkileyen en önemli çevresel bileşenlerden biri olan ebeveynlerin, özellikle ebeveynlik tutumları yoluyla okul öncesi çocukların davranış özelliklerini nasıl etkiledikleri aydınlatılmalıdır.

2.3. Pandemi-Ebeveyn-Çocuk

Aralık 2019 da, insanlarda solunum yolu hastalığına (COVID-19) neden olan yeni Coronavirüs'ün (SARS-CoV-2) ilk vakaları Çin'in Wuhan kentindeki hastanelerden bildirildi. Virüsün sonraki haftalarda ve aylarda küresel olarak yayılması, artan vaka sayısı ve özellikle yaşlılar arasında yüksek ölüm oranı nedeniyle, DSÖ 11 Mart 2020'de COVID-19'u küresel bir salgın yani pandemi olarak ilan etti ve virüsün yayılmasını yavaşlatacak tedbirler hayata geçirildi (81).

Türkiye'de ilk tespit edilen Covid-19 vakası T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından 10 Mart 2020 tarihinde açıklandı ve virüse bağlı ilk ölüm 15 Mart 2020 tarihinde gerçekleşti. Bu süreçte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 16 Mart tarihinden sonra okullar önce bir hafta tatil edildi ve ardından 23 Mart 2020 tarihinden sonra okulların tamamen kapatılmasıyla okul çocukları için uzaktan eğitim süreci başladı. Çocukların sosyal izolasyonu 4 Mayıs 2020 tarihinde 20 yaş altı çocuklarda sokağa çıkma kısıtlamasının yürürlüğe girmesiyle başladı. Diğer taraftan çalışan yetişkinler için kamu kurumları ve özel kurumlarda esnek çalışma ve evden çalışma düzenine geçiş yapıldı. Bu uygulama ile anne ve babaların da sosyal hayatları kısıtlandı. Bu

uygulamalar doğrultusunda çocukların ve ailelerin evde olduğu tüm sosyal yaşamlarının sonlandığı yeni bir dönem başladı (1). COVID-19 salgını ve bunu izleyen karantina politikaları ile hem okulların hem de iş yerlerinin kapatılması, çocukların ve ebeveynlerin günlük yaşamlarında ve hareket davranışlarında önemli değişikliklere neden oldu. Evde kalın kuralları ve okul-anaokul-kreş kapatmaları, küçük çocuklu ailelerin rutinlerini etkiledi (82).

Çocukların Covid-19'a yakalanma riski yetişkinlerden daha az olsa da, Çin'den gelen ilk raporlarda çocuklar ve ergenlerin pandeminin olumsuz psikolojik etkilerine karşı daha hassas oldukları bildirildi. Çocukların bu süreçte bazı davranışsal problemler geliştirdiği görüldü (83). Çocukların bu dönemde yaşadıkları korkuları, süreçteki belirsizlikleri, yaşitlarının ve ebeveynlerinin karantina deneyimlerine karşı tepkilerini ve duygularını anlamanın ve onların ihtiyaçlarını doğru bir şekilde karşılamanın süreçle baş etmelerinde büyük önem taşıdığı vurgulandı. Şubat 2020'nin ikinci haftasında Shaanxi Eyaletinde yapılan bir ön çalışmada, 3-18 yaş arası 320 çocuk ve ergen (168 kız ve 142 erkek) arasında en yaygın görülen psikolojik ve davranışsal sorunlar olarak; dikkat dağınıklığı, sinirlilik ve salgın hakkında soru sorma korkusu olduğu görüldü (2).

Karantina dönemi ile tüm dünyada salgının yayılması kontrol edilmeye çalışılırken; alınan halk sağlığı önlemlerinin yol açtığı toplumsal hayat tarzı değişikliği ve karantina sürecinin belirsizliği yaşlılar, yetişkinler, ergenler ve çocuklar gibi her yaştan insan için stres seviyesini arttırdı (84). Avusturya'da karantina sırasında yetişkinlerin ruh sağlığının incelendiği bir çalışmada depresyon ve (%21) ve anksiyete belirtilerinin (%19), pandemi öncesindeki verilere göre daha yüksek olduğu gösterilirken (85); Japonya'da pandeminin çocuklar üzerindeki etkisini araştıran bir çalışmada; ev dışında bakım gören çocukların (gündüz bakım evi ve kreş) stres düzeylerinin, pandemi nedeniyle evde kalanlara göre daha düşük olduğu bulundu (86). Ebeveyn-çocuk arasındaki ilişki; ebeveynlerden çocuğa doğru olan tek taraflı bir etkileşimden çok, çocuğun ve ebeveynin karşılıklı olarak birbirilerini etkilediği zaman içinde değişebilen dinamik bir süreçtir. Ebeveynler özellikle çocuğun erken gelişim dönemlerinde çocuklarının bakım ve eğitiminden sorumlu olmaları nedeniyle, çocuk-ebeveyn arasındaki bu dinamik ve karşılıklı etkileşimde daha fazla etkiye sahiptirler (8). Gelişim ile ilgili kuram ve yaklaşımlar, çocukların erken fiziksel ve sosyal

çevresini belirlemedeki etkilerini göz önüne alarak, ebeveynlik rolünün önemini vurgulamaktadır (8, 9). Dolayısıyla ebeveynlerin, özellikle de okul öncesi dönemdeki çocuklarına karşı sergiledikleri ebeveyn tutumlarının değerlendirilmesi büyük önem taşır.

Önceki bir çalışmada pandeminin neden olduğu bu değişiklikler ve kısıtlılıkların, aile içindeki stres düzeyinin artmasına ve çocukların daha fazla ekran süresine maruz kalmasına katkıda bulunmuş olabileceği bildirildi (87). Özellikle ebeveynlerin, başka görevleri tamamlamaları veya ara vermeleri gerektiğinde küçük çocuklarını meşgul etmek veya dikkatlerini dağıtmak için dijital medyayı kullanmış olabilecekleri düşünüldü. Japonya’da yapılan bir çalışmada; ailelerin çocuklarının sıkıntısını hafifletmek ve yaşadıkları olumsuz durumla ilgili endişelerini gidermek amacıyla medya eğlencesini kullandıkları ve medyayı çocuğun okuma ve fiziksel egzersizinden daha büyük ölçüde tercih ettiği sonucuna ulaşıldı (2). Türkiye’de okul öncesi dönemdeki çocuklarının %63,7’sinin Covid-19 pandemisini ailesinden öğrendiği, %33’ünün süreç nedeniyle orta düzeyde kaygılı olduğu, %98,1’inin 3T (televizyon, tablet, telefon) kullandığı, %59,4’ünün pandemi öncesi döneme göre davranış değişiklikleri gösterdiği ve %33,5’inin anne babasıyla inatlaştığı belirlendi (88).

Birçok ebeveyn, Coronavirüs pandemisi süresince evden çalışırken, mesai saatlerinde çocuklarının bakımıyla da ilgilenmek zorunda kaldı (89). Çalışan ebeveynlerde çalışma saatleri içinde çocuklarla beraber geçirdikleri sürenin oldukça artması ebeveynlerin üzerindeki yükü de arttırdı (90). Mart 2020 tarihinde yapılan başka bir çalışmada ebeveynlerin, bu dönemde normale kıyasla çocuklarına daha fazla bağırdıkları, daha sıkı disiplin etme ve cezalandırma davranışlarında bulundukları bildirildi (91).

Coronavirüs pandemisiyle ortaya çıkmış olan bu faktörler ile ebeveyn-çocuk arasındaki etkileşim karşılıklı olarak değişebilmektedir. Pandemi döneminde annelerin stres durumu ile çocuklarına karşı sergiledikleri ebeveyn tutumlarının ilişkisinin incelendiği bir çalışmada; annelerin pandemide deneyimlediği yüksek düzeyde ebeveynlik stresi ile demokratik çocuk yetiştirme tutumlarıyla negatif yönde ilişkili olduğu gösterildi (92).

Literatür incelendiğinde; okul öncesi çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarına sergiledikleri ebeveyn tutumları ile pandemi dönemi arasında ilişki olduğu (89-92) ve pandemi döneminde okul öncesi çocukların ekran karşısında geçirdikleri sürenin değiştiğı birçok çalışmada gösterildi (28, 29).

Ancak literatürde Covid 19 salgını süresinde okul öncesi çocukların ekran süresinin değişiminde ebeveyn tutumlarının etkisinin incelendiğı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle bu çalışmada salgın döneminde okul öncesi dönem çocuklarının ekran başında geçirdikleri süredeki değişim ile hem ebeveyn-çocuk özellikleri hem de ebeveyn tutumları (Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu, İzin Verici) arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlandı.

3. GEREÇLER VE YÖNTEM

Araştırmamız kesitsel-tanımlayıcı bir araştırmadır.

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı Sosyal Pediatri Bilim Dalı'nda 01/2021-01/2022 tarihleri arasında planlandı ve yürütüldü.

Araştırmanın çalışma izni 13/4/2021 tarih ve 2021-04-12T12_53_01 sayılı Bilimsel Araştırma Değerlendirmesi formu ile başvurularak T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden alındı. Hacettepe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı'ndan 04/5/2021 tarihinde GO 21/611 sayılı karar ile etik kurul onayı alındı (EK-1).

3.1. Örneklem

Kartopu örnekleme yöntemi ile yapılan çalışmada; çalışma ile ilgili anket soruları ve Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) çevrim içi ortamda whatsapp uygulamasında paylaşılarak okur-yazar olan ve 2-6 yaş grubu çocuğa sahip annelerden gönüllü olanların doldurması istendi. 2-6 yaş arası birden fazla çocuğu olan annelerden en küçük çocuk için anketin doldurulması istendi. 2-6 yaş arasında çocuğu olan annelere çevrim içi ortamda gönderilen form ile çalışma anlatıldı ve çalışmaya katılmayı kabul edenlerin çalışmaya katıldığını kabul edip etmediğine dair cevaplanması zorunlu olan soruyu cevaplamasından sonra anket sorularını cevaplaması sağlandı. Çalışma ile bilgilendirmeyi okuduktan sonra çalışmaya katılmayı kabul etmiyorum seçeneğini işaretleyen anneler anket sorularına geçemedi. Bu şekilde çalışmaya katılmayı kabul eden annelerden bilgilendirilmiş onam alındı (EK-2).

Bu araştırmaya 2-6 yaş aralığında çocuğu olan annelerden; okuma yazma bilen, çocuğunda ya da kendisinde sürekli takip veya ilaç tedavisi gerektiren ruhsal veya bedensel hastalık bulunmayan, gönüllü anneler dâhil edildi.

Çalışmaya katılmayı kabul eden 2-6 yaş arası çocuğu olan annelere üç bölümden oluşan anket annelerin doldurması için çevrim içi ortamda gönderildi. İlk bölüm, araştırmaya katılmayı kabul eden ebeveynlerden alınan bilgilendirilmiş onam formu, ikinci bölüm sosyodemografik veri formu (EK-2) ve üçüncü bölüm 46 sorudan oluşan Ebeveyn Tutum Ölçeğinden oluştu (EK-3).

3.2. Sosyodemografik Veri Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanan formda; çocuğun yaşı, cinsiyeti, doğum sırası, pandemi döneminde kreşe gidip gitmediği veya evde ebeveynleri veya diğer bakıcılar tarafından bakılıp bakılmadığı, ebeveynin yaşı ve eğitimi, aile tipi, toplam çocuk sayısı gibi demografik özellikleri belirleyen ve çocuğun pandemi dönemindeki (özellikle anketten önceki son bir haftada) ekran süresi (telefon/TV/bilgisayar/tablet) değişimini (arttı-azaldı-değişmedi) sorgulayan bir anket ve çocuğun pandemi döneminde ekran süresi değiştiyse bu değişimin gün içinde kaç saat olduğu ile ilişkili sorular bulunmaktadır (EK-2) .

3.3. Ebeveyn Tutum Ölçeği

Karabulut Demir ve Şendil tarafından 2008 yılında ebeveynlerin 2-6 yaş arasındaki çocuklarına olan davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışması yine aynı kişiler tarafından yapılmıştır (93).

2-6 yaş arasında çocuğu olan ebeveynlere uygulanabilen bu ölçek; demokratik (17 madde), otoriter (11 madde), aşırı koruyucu (9 madde) ve izin verici (9 madde) olmak üzere 4 alt boyuttan ve 46 maddeden oluşmaktadır. Demokratik ebeveyn tutumu maddeleri (3, 7, 8, 9, 14, 17, 18, 19, 22, 25, 29, 31, 39, 50, 51, 53, 57), otoriter ebeveyn tutumu maddeleri (5, 12, 15, 23, 32, 33, 44, 49, 54, 55, 61), aşırı koruyucu ebeveyn tutumu maddeleri (6, 11, 16, 20, 26, 28, 37, 56, 62), izin verici ebeveyn tutumu maddeleri (1, 21, 30, 40, 42, 45, 47, 59, 60) düzeyini ölçmektedir. Uygulanan ölçek Likert Tarzı'ndadır. Oluşturulan maddeler davranış biçimleri şeklindedir ve her bir davranış biçiminin karşısında soruyu cevaplayan ebeveynlerin seçecekleri sıklık oranlarına göre farklılaşan 5 seçenek bulunmaktadır. Her madde için bu seçeneklerden biri işaretlenmektedir “Her zaman böyledir” 5 puan; “Çoğunlukla böyledir” 4 puan; “Bazen böyledir” 3 puan; “Nadiren böyledir” 2 puan ve “Hiçbir zaman böyle değildir” 1 puan almaktadır. Böylece yanıtlayan anne-babaların, söz konusu davranışı ne sıklıkta yaptıklarını ifade etmeleri sağlanmaktadır. Her boyuttan alınan puanlar ayrı ayrı hesaplanarak her boyut için bir puan elde edilmektedir. Bir boyuttan yüksek puan almak o boyutun temsil ettiği davranış şeklini benimsemek anlamına gelmektedir.

Araştırmaya katılan 420 ebeveyn cevapları üzerinden ETÖ boyutlarının Cronbach alfa güvenirlik katsayıları demokratik boyut için 0,83, otoriter boyut için 0,76, aşırı koruyucu boyut için 0,75 ve izin verici boyutu için 0,74 olarak bildirilmiştir. Yapı geçerliliğine yönelik olarak ETÖ boyutları arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon analizi incelenmiş ve Demokratik ve Otoriter boyutları arasında ($r = 0,27$, $p < 0,01$), Otoriter ve Aşırı Koruyucu boyutları arasında ($r = 0,23$, $p < 0,01$), Otoriter ve izin Verici boyutları arasında ($r = 0,13$, $p < 0,01$), Aşırı Koruyucu ve izin Verici boyutları arasında ($r = 0,17$, $p < 0,01$) istatistiki açıdan anlamlı pozitif ilişki bildirilmiştir.

3.4. Değişkenler

Literatür taranarak 2-6 yaş arasındaki çocukların pandemi dönemindeki ekran süresini değişiminde bulunan değişkenler belirlendi. Bu değişkenler şu şekildedir:

- a) Sosyodemografik özellikler: Ebeveynlerin yaşı, eğitim düzeyi ve çalışma durumları, aile tipi, sahip oldukları toplam çocuk sayısı, çocuğun yaşı, cinsiyeti, doğum sırası, pandemi döneminde çocuğa gün içinde kim tarafından bakım verildiği.
- b) Ekran süresi: Çocuğun pandemi dönemindeki ortalama ekran süresi (özellikle anketten önceki son bir haftada), DSÖ önerilerine göre <1 saat ekran süresine sahip olma durumu, pandemi dönemindeki ekran süresinin pandemi öncesine göre değişip değişmediği (arttı, azaldı, değişmedi) ve pandemi süresinde çocuğun ekran süresi değiştiyse günlük ortalama kaç saat değiştiği.
- c) Ebeveyn Tutumları: Ebeveynlerin 2-6 yaş arasındaki çocuklarına olan davranışlarının Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu, İzin Verici alt boyutları.

3.5. Verilerin Analizi

Veriler, SPSS 23.0 yazılım paketi kullanılarak analiz edildi.

Çalışmamızda pandemi döneminde ekran süresi azalan sınırlı sayıda vaka olduğundan, ekran süresi değişmeyen ve ekran süresi azalan gruplar birleştirilerek analiz yapıldı. Daha sonra ekran süresi artmış grup ve ekran süresi artmamış grup olarak tanımlanarak analizler bu iki grup üzerinden yapıldı.

Kategorik değişkenlerin yüzde oranları, sürekli değişkenlerin dağılım özelliklerine göre ortalama ile standart sapma ya da ortanca ve çeyrekler arası aralık

değerleri verildi. Kategorik değişkenlerin ekran zamanı artan ve artmayan gruplar içinde sıklıkları ki-kare ile analiz edildi. Verilerin dağılım özelliklerini Kolmogrov Smirnov test, basıklık, çarpıklık ve histogram verdi. Normal dağılıma uyan parametrelerin gruplar arasındaki farklılığı Student-t testi ile incelendi. Ebeveyn tutumları arasında demokratik alt boyutların sola çarpık dağılım; otoriter alt ölçeğin sağa çarpık; aşırı koruyucu ve izin verici alt boyutun normal dağılım gösterdiği görüldü. Çoklu lojistik regresyon analizi ile çocuğun ekran süresi değişimi ile ebeveyn-çocuk özellikleri arasındaki etkileşimi analiz edildi.

Düzeltilmiş (adjusted) odds oranı (DOO) ve %95 güven aralıkları (GA) hesaplandı. Ebeveyn-çocuk ikililerinin karıştırıcı özellikleri kontrol altına alındıktan sonra, ilk modeldeki ETÖ alt ölçekleri ile çocukların ekran süresi değişimi arasındaki ilişki için genelleştirilmiş doğrusal modeller kullanıldı. Ebeveyn tutumlarından demokratik ebeveyn tutum alt ölçeği için log bağlantılı negatif binom dağılımı, otoriter alt ölçek için log bağlantılı poisson dağılımı, aşırı korumacı ve izin verici ebeveyn tutum alt ölçekleri içinse birim bağlantılı normal dağılım kullanıldı. Ortalama ve standart sapmalar hesaplandı. Önemlilik için $p < 0,05$ değerleri istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

4. BULGULAR

4.1. Genel özellikler

2-6 yaş arasında çocuğu olan 427 anne çalışmaya dâhil edildi. Eksiksiz bir şekilde cevaplanmış olan 403 anket çalışmaya dâhil edildi. Anneler tarafından tamamı doldurulmamış olan 24 form (%2,8) çalışma dışı bırakıldı. Sadece 24 anketin tam doldurulmamış olmasının sebebi; örneklemin kartopu örnekleme yöntemi ile seçilmiş olması ve çalışmaya katılan annelerin büyük kısmının eğitim düzeyinin 12 yıl ve üzerinde olması olabilir. Toplam 403 katılımcının verileri analiz edildi.

4.1.2. Aile özellikleri

Annelerin doğum anındaki yaş ortalaması ($\pm$ SS) 30 ($\pm$ 4,3) yıl olup, % 64,3'ü çalışan anne idi, %35,7'si meslek sahibi değildi. Annelerin dörtte üçünün, % 76,7'sinin eğitim düzeyi 12 yıl ve üzerinde idi.

Babaların doğum anındaki yaş ortalaması ($\pm$ SS) 32 ($\pm$ 4,7) yıl olup, %97,8'i çalışmaktaydı, %2,2'si meslek sahibi değildi. Babaların % 77,2'sinin eğitim düzeyi 12 yıl ve üzerinde idi.

Ailelerin %85,4'ü çekirdek aile, % 11,2'si geniş aile, % 3,5'i tek ebeveynli aileydi. (Tablo 4.1.)

Tablo 4.1. Aile özellikleri

Aile özellikleri	Ortalama $\pm$ SS; %
n	403
Annenin doğumda yaşı, yıl	30 $\pm$ 4,3
Babanın doğumda yaşı, yıl	32 $\pm$ 4,7
Anne eğitim düzeyi >12 yıl	76,7
Baba eğitim düzeyi >12 yıl	77,2
Çalışan anne	64,3
Çalışan baba	97,8
Aile tipi	
Çekirdek aile	85,4
Geniş aile	11,2
Tek ebeveynli aile	3,5

SS: Standart Sapma

4.1.3. Çalışmaya alınan 2-6 yaş arası çocukların genel özellikleri

Annelerin %39,2'si tek çocuk, % 44,7'si 2 çocuk, %16,1'i 3 ve üzerinde çocuk sahibiydi. Çocukların ortalama $\pm$ SS yaşı 4,3 ($\pm$ 1,2) yıl olup, %51,6'sı erkekti. Çocukların %58,3'ü ilk çocuk, %39,2'si tek çocuktur.

Çocuklara pandemi döneminde gün içinden kim tarafından bakım verildiği incelendiğinde; %54,6'sına anne ve/veya babası tarafından, %22,8'ine büyükanne/büyükbaba tarafından, %10,9'una bakıcı tarafından bakım verildiği, %11,7'sinin kreşe gittiği belirlendi.

Çocukların ortalama ekran süresine bakıldığında; %23,8'in $\leq$ 1 saat, %22,6'sının 2 saat, %30,3'ünün 3 saat, % 23,3'ünün 4 saat ve üzerinde fazla ekran temasının olduğunu görüldü. (Tablo 4.2.)

Tablo 4.2. Çalışmaya alınan 2-6 yaş çocukların genel özellikleri

Çocuk özellikleri	ortalama $\pm$ SS/%
n	403
Çocuk yaşı	4,3 $\pm$ 1,2
< 4 yaş	40,7
Cinsiyet, erkek	51,6
Doğum sırası, ilk çocuk	58,3
Ailedeki çocuk sayısı	
1	39,2
2	44,7
≥ 3	16,1
Pandemi döneminde çocuğa bakım veren	
Ebeveyn	54,6
Büyükanne/büyükbaba	22,8
Bakıcı	10,9
Kreş	11,7
Günlük ekran süresi, saat	
≤ 1	23,8
2	22,6
3	30,3
≥ 4	23,3

SS: Standart Sapma

4.1.4. Pandemi Döneminde Ekran Süresi Artan ve Ekran Süresi Artmayan Gruplarda Aile Özelliklerinin Karşılaştırılması

Annelere pandemi döneminde çocuğun ortalama ekran süresindeki değişim sorulduğunda; annelerin %26,1'i çocuğunun ekran başında kalma süresinde herhangi bir değişiklik olmadığını, %70'i çocuğun ekran süresinin arttığını ve %4'ü ise çocuğun ekran başında geçirdiği sürenin azaldığını bildirdi.

Çocukların pandemi dönemindeki ekran süresindeki ortalama artış 2 saati (25.-75. yüzdelik: 1–3 sa, aralık: 0,5–7 sa). 403 katılımcıdan sadece % 4'ü çocuğunun pandemi dönemindeki ekran süresinin pandemi öncesi döneme göre azaldığını belirttiğinden ekran süresi azalan grup ekran süresi değişmeyen grup ile birleştirildi. Analizler ekran süresi artan ve ekran süresi artmayan olmak üzere 2 grup üzerinden yapıldı.

Ekran süresi artan çocuk grubunda $n=282$ (%70), ekran süresi artmayan grupta $n=121$ (%30) ebeveyn-çocuk ikilisi bulunuyordu.

Ekran süresi artan ve ekran süresi artmayan gruplar aile özellikleri açısından karşılaştırıldığında; babanın doğumdaki yaş ortalaması, anne-baba eğitim düzeyi, anne- babanın çalışma durumu, aile tipi (çekirdek aile, geniş aile, ek ebeveynli aile) özellikleri açısından iki grup arasından istatistiksel açıdan fark yoktu ($p>0,05$).

Ekran süresi artan grupta yer alan annelerin doğum anındaki yaş ortalaması, ekran süresi artmayan gruptaki annelerin doğum anındaki yaş ortalamasından daha fazla bulundu ($p=0,020$). (Tablo 4.3.)

Tablo 4.3. Ekran süresi artan ve ekran süresi artmayan grupların aile özelliklerinin karşılaştırılması*

	Toplam	Ekran süresi		p
		Artmayan grup	Artan grup	
n	403	121	282	
Aile özellikleri				
Annenin doğumda yaşı, yıl	30 ± 4,3	29,5±4,1	30,3±4,4	0,020
Babanın doğumda yaşı, yıl	32 ± 4,7	32,2±5,1	33,1±4,5	0,070
Anne eğitim düzeyi >12 yıl	76,7	71,1	79,1	0,082
Baba eğitim düzeyi >12 yıl	77,2	71,1	79,8	0,056
Çalışan anne	64,3	61,2	65,6	0,393
Çalışan baba	97,8	96,7	98,2	0,462
Aile tipi				0,444
Çekirdek aile	85,4	87,6	84,4	
Geniş aile	11,2	8,3	12,4	
Tek ebeveynli aile	3,5	4,1	3,2	

*Ortalama ± Standart Sapma, %.

4.1.5. Pandemi Döneminde Ekran Süresi Artan ve Ekran Süresi Artmayan Gruplarda Çocuk Özelliklerinin Karşılaştırılması

Ekran süresi artan ve ekran süresi artmayan gruplar çocuk özellikleri açısından karşılaştırıldığında; çocuğun cinsiyeti, çocuğun doğum sırası ve ailedeki toplam çocuk sayısı özellikleri açısından iki grup arasında istatistiksel açıdan fark yoktu ($p>0,05$).

Ekran süresi artan grupta yer alan çocukların yaş ortalaması, ekran süresi artmayan gruptaki çocukların yaş ortalamasından anlamlı olarak daha fazlaydı ($p<0,001$).

Ekran süresi artan grupta yer alan <4 yaş altındaki çocukların oranı, ekran süresi artmayan gruptakinden daha yüksekti ($p<0,001$).

Gruplar çocuğa gün içinde bakım veren kişi açısından karşılaştırıldığında; ebeveyn, büyükanne/büyükbaba, bakıcı ve kreş bakımında olma oranları arasında anlamlı istatistiksel fark gözlemlendi ($p=0,004$). Ekran süresi artan grupta kreşe giden çocukların oranı ekran zamanı artmayan gruba göre daha azdı ($p=0,004$).

Ekran süresi artan ve ekran süresi artmayan gruptaki çocukların ekran sürelerinin değişimi incelendiğinde; pandemi döneminde günlük ekran süresinin ortalama 2 saat olması durumu bakımından 2 grup arasından anlamlı fark yoktu.

Ekran süresi artan grupta ≤ 1 saat ekran teması olan çocuk oranının, ekran süresi artmayan gruptaki ≤ 1 saat ekran teması olan çocuk oranından daha az olduğu bulundu ($p<0,001$).

Ekran süresi artan gruptaki 3 saat ve üzeri ekran teması olan çocukların oranının ise diğer gruba göre daha fazla olduğu görüldü ($p<0,001$, Tablo 4.4.).

Tablo 4.4. Ekran süresi artan ve ekran süresi artmayan grupların çocuk özelliklerinin karşılaştırılması*

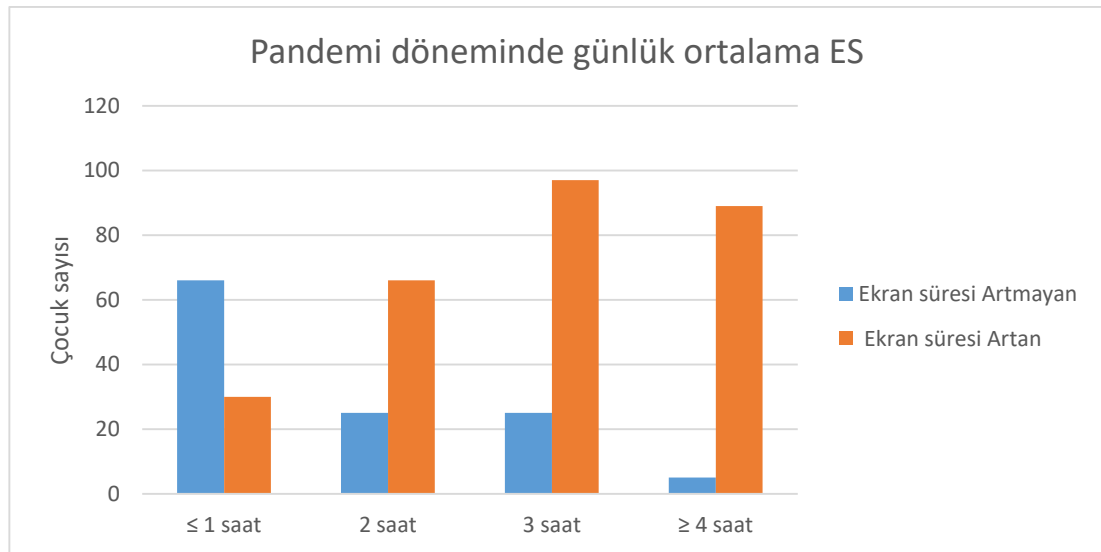
	Toplam	Ekran süresi		p
		Artmayan grup	Artan grup	
Çocuk özellikleri				
Çocuk yaşı, yıl	4,3 $\pm$ 1,2	3,9 $\pm$ 1,2	4,5 $\pm$ 1,1	<0,001
<4 yıl	40,7	42,1	66,7	<0,001
Cinsiyet, erkek	51,6	47,9	53,2	0,333
Doğum sırası, ilk çocuk	58,3	58,7	58,2	0,922
Ailedeki çocuk sayısı				0,099
1	39,2	47,1	35,8	
2	44,7	38,0	47,5	
≥ 3	16,1	14,9	16,7	
Pandemi döneminde çocuğa bakım veren				0,004
Ebeveyn	54,6	47,9 ^a	57,4 ^a	
Büyükanne/büyükbaba	22,8	26,4 ^a	21,3 ^a	
Bakıcı	10,9	6,6 ^a	12,8 ^a	
Kreş	11,7	19,0 ^a	8,5 ^b	
Pandemi döneminde günlük ekran süresi, saat	%			<0,001
≤ 1	23,8	54,5 ^a	10,6 ^b	
2	22,6	20,7 ^a	23,4 ^a	
3	30,3	20,7 ^a	34,4 ^b	
≥ 4	23,3	4,1 ^a	31,6 ^b	

* ortalama $\pm$ Standart Sapma, %

Ekran süresi artan ve ekran süresi artmayan gruptaki çocukların pandemi dönemindeki günlük ortalama ekran sürelerini 4 grup üzerinden karşılaştırdığımızda; ekran süresi artmayan grupta (n=121), pandemi döneminde ≤ 1 saat ES olan 66, ES ortalama 2 saat olan 25, ES ortalama 3 saat olan 25 ve pandemi döneminde ES ≥ 4 saat olan 5 çocuk bulunuyordu.

Ekran süresi artan grupta (n=282), pandemi döneminde ≤ 1 saat ES olan 30, ES ortalama 2 saat olan 66, ES ortalama 3 saat olan 97 ve pandemi döneminde ES ≥ 4 saat olan 89 çocuk bulunuyordu.

Ekran süresi pandemi döneminde artmayan çocukların, pandemi öncesinde de daha az sürelerde ekrana maruz kaldığı görülürken, ekran süresi artmış gruptaki çocukların pandemi öncesi dönemde de daha fazla ekrana maruz kalan çocuklar olduğu görüldü (Şekil 4.1.).

Şekil 4.1. Ekran süresi artan ve artmayan gruplarda pandemi dönemindeki günlük ekran sürelerine göre çocukların dağılımı

4.2. Ekran Süresi Artışı İle Ebeveyn-Çocuk Özelliklerinin Çoklu Lojistik Regresyon Analizi

Ekran süresi artışı ile ebeveyn-çocuk özellikleri çoklu lojistik regresyon analizi yöntemi ile karşılaştırıldı. Çocuğun yaşı (referans: <4 yıl), çocuğun cinsiyeti (referans:

erkek), annenin yaşı (yıl), annenin çalışma durumu (referans: çalışmayan), anne eğitim düzeyi (referans: ≤ 12 yıl), babanın yaşı (yıl), babanın çalışma durumu (referans: çalışmayan), babanın eğitim düzeyi (referans: ≤ 12 yıl), aile tipi (referans: çekirdek aile), ailedeki çocuk sayısı (referans: tek çocuk), Doğum sırası (referans: ≥ 2), pandemi döneminde çocuğa bakım veren (referans: ebeveyn), pandemi döneminde çocuğun günlük ekran süresi (referans < 1 saat) bağımsız değişken olarak alındı.

Ekran süresi artışı ile ebeveyn-çocuk özelliklerinin lojistik regresyon ile analizinde; daha büyük yaşta olan çocuğun (≥ 4 yıl vs < 4 yıl) pandemi döneminde "artmış ekran süresi" olma riskinin arttığı bulundu [DOO (%95 GA): 1,77 (1,01-3,13), $p=0,048$].

Pandemi döneminde çocuğa bakım veren kişi kategorilerinin "artmış ekran süresi" riski açısından istatistiksel anlamlı fark yarattığı bulundu ($p=0,003$). Pandemi döneminde gün içinde büyükanne ve büyükbaba bakımındaki ve kreş bakımındaki çocukların, gün içinde anne bakımındaki çocuklara göre pandemi döneminde “artmış ekran süresi” riskinin daha düşük olduğu bulundu [Sırasıyla; DOO (%95 GA): 0,32 (0,13-0,75), 0,25 (0,09-0,65)]. Gün içinde anne bakımındaki çocuklara göre, gün içinde büyükanne ve büyükbaba veya kreş bakımındaki çocuklarda pandemi dönemindeki ekran süresinde artış riskinin sırasıyla %68 ve %75 daha az olduğu bulundu.

Ekran süresi artışı ile çocuğun pandemi dönemindeki ortalama ekran süresi karşılaştırıldığında; “artmış ekran süresi” riski açısından anlamlı istatistiksel fark bulundu ($p<0,001$). Pandemi döneminde ekran süresi 1 saat ve altında olmasına göre, pandemi döneminde ekran süresinde artış olma odds oranı; pandemi sürecinde ekran süresi 2 saat olan çocuklarda 6,7, pandemi sürecinde ekran süresi 3 saat olanlar çocuklarda 8,6, pandemi sürecinde ekran süresi 4 saat ve üzeri olan çocuklarda 36,8 olarak bulundu (Sırasıyla; $p<0,001$, $p<0,001$, $p<0,001$).

Ekran süresi artışı ile ebeveyn-çocuk özelliklerinin çoklu regresyon ile analizinde; çocuğun cinsiyeti, çocuğun doğum sırası, çocuğun yaşadığı aile yapısı, annenin doğumdaki yaşı, annenin eğitim düzeyi, annenin çalışma durumu, annenin sahip olduğu çocuk sayısı özelliklerinin ise çocuğun pandemi dönemindeki ekran süresi artışı açısından istatistiksel anlamlı fark yaratmadığı görüldü. (Tablo 4.5.)

Tablo 4.5. Pandemi dönemindeki ekran süresi artışı ile ebeveyn-çocuk özelliklerinin karşılaştırılması, çoklu lojistik regresyon analizi

	AOR	%95 GA		p
		Alt	Üst	
Çocuk yaşı, ≥ 4 vs. < 4 yıl	1,77	1,01	3,13	0,048
Cinsiyet, kız vs. erkek	0,70	0,41	1,20	0,193
Annenin doğumda yaşı, yıl	1,06	0,96	1,17	0,231
Çalışan anne vs. çalışmayan anne	2,25	0,97	5,22	0,058
Anne eğitim düzeyi > 12 vs. ≤ 12 yıl	1,40	0,61	3,23	0,424
Babanın doğumda yaşı, yıl	1,01	0,93	1,10	0,779
Çalışan baba vs. çalışmayan baba	4,03	0,78	20,99	0,097
Baba eğitim düzeyi > 12 vs. ≤ 12 yıl	1,07	0,49	2,30	0,870
Aile tipi				0,343
Geniş aile vs. çekirdek aile	1,80	0,73	4,44	0,203
Tek ebeveynli aile vs. çekirdek aile	0,66	0,17	2,60	0,552
Ailedeki çocuk sayısı				0,681
2 vs. 1	1,48	0,61	3,62	0,390
≥ 3 vs. 1	1,33	0,42	4,14	0,627
Doğum sırası, ilk çocuk vs. ≥ 2	0,54	0,21	1,38	0,199
Pandemi döneminde çocuğa bakım veren				0,003
Büyükanne/büyükbaba vs. ebeveyn	0,32	0,13	0,75	0,009
Bakıcı vs. ebeveyn	1,19	0,38	3,73	0,762
Kreş vs. ebeveyn	0,25	0,09	0,65	0,005
Pandemi dönemindeki ortalama ekran süresi				$< 0,001$
2 sa vs. 1 sa	6,7	3,3	13,4	$< 0,001$
3 sa vs. 1 sa	8,6	4,3	17,1	$< 0,001$
≥ 4 sa vs. 1 sa	36,8	12,2	111,1	$< 0,001$

4.3. Ebeveyn Tutum Ölçeği güvenilirlik analizi

Çevrim içi yapılan bu çalışmada, ETÖ'nin demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve izin verici alt ölçeklerinin güvenilirlik katsayıları sırasıyla 0,93, 0,84, 0,82 ve 0,73 olarak bulundu. Çevrim içi uygulanan ETÖ'nin Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları hem Demir ve Şendil'in yaptığı orijinal çalışmaya göre (93) hem de ETÖ'nin yüz yüze uygulandığı çalışmalara (19) göre daha yüksek olarak saptandı. Bu bulgu ile ebeveyn tutum ölçeğinin okuryazar ebeveynlerde yüz yüze ve çevrim içi uygulanmasının benzer güvenilirliğe sahip olduğu ortaya kondu. (Tablo 4.6.)

Tablo 4.6. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) güvenilirlik analizi, Cronbach alpha değerleri

Güvenilirlik	Demokratik	Otoriter	Aşırı koruyucu	İzin verici
Çevrim içi ETÖ (çalışmamız)	0,93	0,84	0,82	0,73
Orijinal ETÖ (93)	0,83	0,76	0,75	0,74
Yüz yüze ETÖ (19)	0,84	0,78	0,80	0,73

4.4. Ebeveyn Tutum Ölçeği alt ölçek skorları

Ebeveyn tutumu alt ölçek skorlarının ortalama değerleri demokratik tutum için 74,8, otoriter tutum için 20,9, aşırı koruyucu tutum için 31,4 ve izin verici tutum için 22,3 olarak bulundu. (Tablo 4.7)

Tablo 4.7. Ebeveyn tutum ölçeği alt ölçek skorları

Alt ölçek	ortalama	En az	1. çeyrek	ortanca	3. çeyrek	En fazla
Demokratik	74,8	19	71	77	81	85
Otoriter	20,9	11	16	20	24	52
Aşırı koruyucu	31,4	10	27	32	36	45
İzin verici	22,3	10	19	22	26	39

4.5. Ekran Süresi Artışı ile Ebeveyn Tutumları Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

Çocuğun pandemi dönemindeki ekran süresi değişimi ile ekran süresi artan çocuk grubundaki annelerin ve ekran süresi artmayan çocuk grubundaki annelerin ebeveyn tutumları istatistiksel analizlerle karşılaştırıldı. Gruplar arasında farklılıklar bulundu.

Ekran süresi artan ve ekran süresi artmayan gruplar annelerin ETÖ alt ölçek skorları açısından karşılaştırıldığında; ekran süresi artan grupta annelerin otoriter tutum alt ölçek skoru daha yüksek, annelerin aşırı koruyucu tutum alt ölçek skoru ise daha düşük bulundu (Sırasıyla; $p < 0,001$, $p = 0,027$).

Her iki grubun annelerin Demokratik ve İzin verici ebeveyn tutumları alt ölçek skorları açısından karşılaştırılması ile istatistiksel anlamlı fark gözlenmedi ($p > 0,05$).

Çocuğun doğumunda ebeveynin yaşı, ebeveynin eğitim düzeyi, ebeveynin çalışma durumu, ebeveynin sahip olduğu çocuk sayısı, çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşadığı aile tipi, çocuğun günlük ekran süresi, pandemi döneminde çocuğa bakım veren kişi gibi karıştırıcı faktörler kontrol altına alınarak, genelleştirilmiş doğrusal modeller ile yapılan analiz sonucunda; ekran süresi artan çocuk grubundaki annelerin Aşırı Koruyucu ebeveyn tutum alt ölçek skoru daha düşük bulundu ($p = 0,040$).

Karıştırıcı faktörler kontrol altına alındıktan sonra yapılan analizlerde; her iki grupta annelerin Demokratik, Otoriter ve İzin Verici alt ölçek skor puanları arasında istatistiksel fark izlenmedi. (Tablo 4.8.)

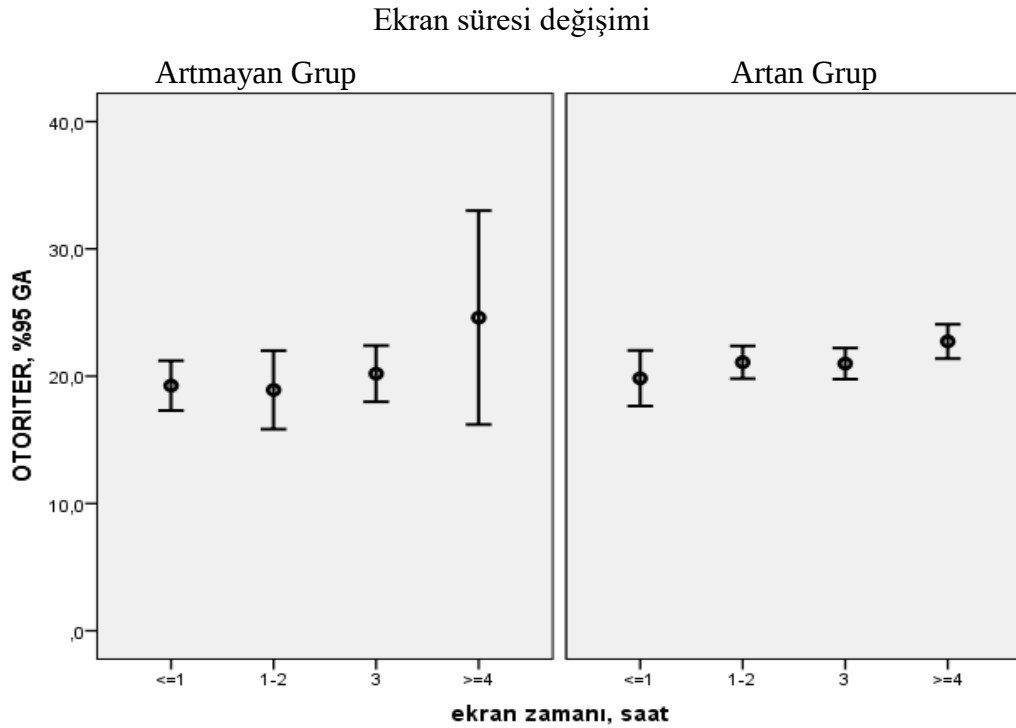
Tablo 4.8. Çocuğun pandemi dönemindeki ekran süresi değişimi ile annelerin ebeveyn tutum alt boyutlarının karşılaştırılması*

Alt boyutlar	Dağılım	Ekran süresi		p
		Artmayan grup	Artan grup	
İlk model				
Demokratik	Negatif binomial/log	74,1±6,8	75,1±4,5	0,901
Otoriter	Poisson/log	19,6±0,4	21,4±0,3	<0,001
Aşırı Koruyucu	Normal	32,4±0,6	30,9±0,4	0,027
İzin verici	Normal	21,5±0,5	22,6±0,3	0,065
Düzeltilmiş model**				
Demokratik	Negatif binomial/log	71,0±15,2	74,1±15,3	0,837
Otoriter	Poisson/log	21,3±1,0	22,0±1,0	0,217
Aşırı Koruyucu	Normal	33,1±1,3	31,5±1,2	0,040
İzin verici	Normal	22,2±1,1	22,6±1,0	0,586

*Genelleştirilmiş doğrusal modeller, Tahmini Ortalama ± Standart Hata.

**Kontrol altına alınan faktörler; ebeveynin yaşı, ebeveynin eğitim düzeyi, ebeveynin çalışma durumu, ebeveynin sahip olduğu çocuk sayısı, çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşadığı aile tipi, çocuğun günlük ekran süresi, pandemi döneminde çocuğa bakım veren kişi.

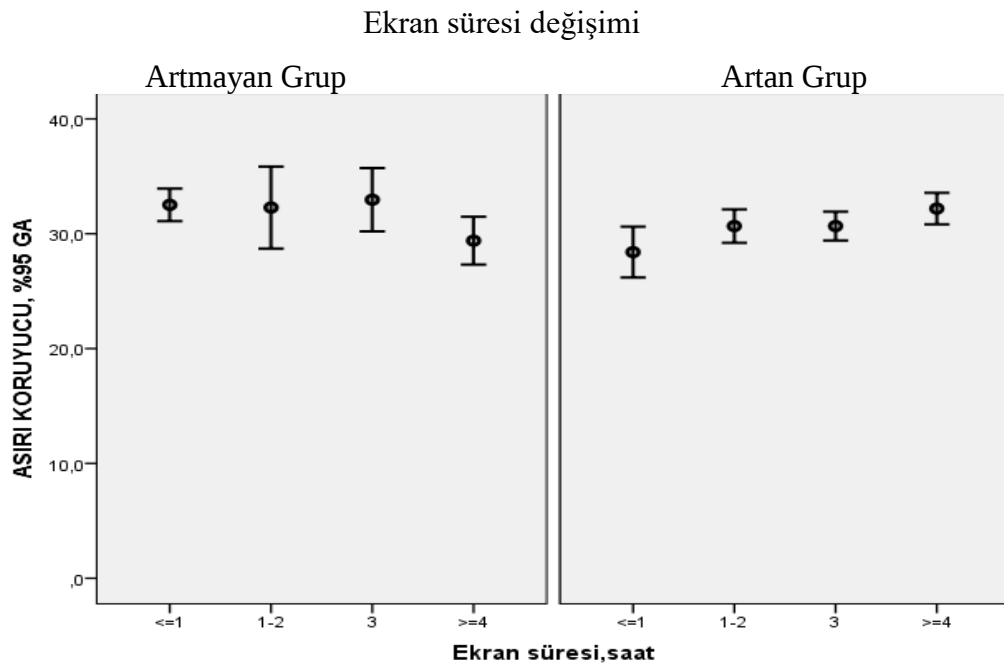
Pandemi döneminde ES artmayan grupta, $ES \geq 4$ saat olan çocukların annelerinin otoriter ebeveyn tutum alt skoru $ES \leq 1$ saat olanlara kıyasla daha yüksek olmasına rağmen bu fark istatistiksel anlamlı değildi. Ekran süresi artan grupta ise, tüm ekran süresi gruplarında otoriter tutum ortalaması birbirine yakın olup, $ES \geq 4$ saat olan çocuk annelerinin otoriter ebeveyn tutum alt skoru $ES \leq 1$ saat olanlara kıyasla anlamlı daha yüksekti (Şekil 4.2.)

Şekil 4.2. Gruplarda ekran süresine göre otoriter tutum alt ölçek skor değerleri (ortanca, %95 GA)

Pandemi döneminde ekran süresi artmayan grupta, ≥ 4 saat ES olan çocuk annelerinin aşırı koruyucu ebeveyn tutum alt skoru ≤ 1 saat ES olanlara kıyasla daha düşük olmasına rağmen bu fark istatistiksel anlamlı değildi.

Ekran süresi artan grupta ise, 2 saat ve 3 saat ES olanlarda aşırı koruyucu tutum alt ölçek skorları birbirine benzer iken, ≥ 4 saat ES olan çocuk annelerinin aşırı koruyucu ebeveyn tutum alt skoru ≤ 1 saat ES olanlara kıyasla daha yüksekti ama bu farklar istatistiksel anlamlı değildi (Şekil 4.3.)

Şekil 4.3. Gruplarda ekran süresine göre Aşırı Koruyucu tutum alt ölçek skor değerleri, (ortanca, %95 GA)

5. TARTIŞMA

Bu çalışma, COVID-19 salgını sırasında ebeveyn tutumları ile çocukların ekran süresi değişimi arasındaki ilişkiyi araştıran ilk çevrim içi çalışmadır. Çalışmanın sonuçları, örnek sayısının fazla olması ve veriler pandemi sürecinin birikmiş etkisini daha net bir şekilde belirlemek amacıyla 10 aylık karantina süresi sonunda toplandığından çalışmanın sonuçları dikkate değer kabul edilebilir.

Çalışmamızda COVID-19 pandemisi sırasında çocukların büyük çoğunluğunun (%70) ekran başında geçirdikleri sürenin arttığı ve analizler sonucunda ortalama ekran süresi artışının 2 saat (25.-75. yüzdelik: 1–3 sa, aralık: 0,5–7 sa) olduğu görüldü. Literatür incelendiğinde; toplam 29.017 çocuk ve ergeni kapsayan 46 çalışmanın incelendiği meta-analizin sonuçları; pandemi sırasında ekran süresinin ortalama %52 artarak günde 84 dakikaya (1,4 saat/gün) ulaştığını ortaya koymuştur (94). Türkiye’ de karantinanın başlamasından 45 gün sonra çevrim içi ortamda yapılmış, 6-13 yaş arasında çocuğu olan 1115 ebeveynin dâhil edildiği bir çalışmada; ebeveynlerin %71,7'sinin 6-13 yaş arasındaki çocuklarının ekran sürelerinin günde $6,42 \pm 3,07$ saat arttığını belirttiği görülmüştür (11). Çalışmamızın sonuçlarında çocukların ekran süresindeki artış, literatürdeki bu çalışmaların sonuçları ile benzerdir. Pandemi döneminde çocukların ekran karşısında geçirdikleri süredeki değişimi ebeveyn beyanlarından yola çıkarak incelediğimizi düşünürsek; ebeveynlerin, çocuklarının karantinada geçirdikleri süre konusunda daha farkında olmaları ve pandemi öncesi dönemde ekran karşısında geçirdikleri süreyi doğru hatırlamalarını sağlaması, bulduğumuz sonuçların nedenlerinden biri olabilir.

Çalışmamızda çocukların büyük çoğunluğunun pandemi dönemindeki ekran süresinin artmış olduğu ve sadece % 4'lük kesimde bir azalma olduğu görüldü. Bu sonuç ile paralel olarak, pandemi döneminde 13 yaş altında 2159 Portekizli çocuğun günlük rutinlerini karantinaya nasıl adapte ettiklerini değerlendiren bir çalışmada; ebeveynler çocuklarının fiziksel aktivite süresinin azaldığını ve ekran başında geçirdikleri sürenin arttığını saptamıştır (95). COVID-19 pandemisi sırasında çocukların ekran başında geçirdikleri süredeki değişimi ve bunun otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuklar üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışmada, OSB grubunda yer alan çocukların ekran başında geçirdikleri sürenin pandemi ile birlikte arttığı, hafta içi ortalama 3,3 saatten, pandemi sırasında 6,9 saate çıktığı, pandemi

döneminde çocukların ekran başında geçirdikleri süredeki bu artışın, ebeveynlerin hissettikleri olumsuz duygularla ilişkili olduğu ve ebeveynlerin en çok hissettikleri duyguların suçluluk, hayal kırıklığı ve endişe duyguları olduğu bildirilmiştir (96). Pandeminin küçük çocuklar üzerindeki sosyo-duygusal etkisini inceleyen başka bir çalışma ise, ebeveynlerin pandemi sırasında evde çocuklarına bakım ve eğitim vermek için ekranı dijital bakıcı olarak kullanmak zorunda kaldıklarını göstermiştir (97). Pandemi döneminde çocukların ekran süresindeki bu artışın sebebi; Mayıs 2020’de Türkiye’de pandemi döneminde çocukların ekran süresindeki değişimin sebeplerini inceleyen çalışmada % 58,9 ebeveynin vermiş olduğu cevaptaki gibi; ebeveynlerin sokağa çıkma yasağı nedeniyle çocuklarına daha toleranslı davranmış olmaları olabilir (98). Buna paralel olarak pandemi döneminde çocuklarıyla evde geçirdikleri zaman artan ebeveynlerin, bu dönemde çocuğun seçici yemek yemesi, kardeşler arasında kavgalar, gibi ebeveynlik rolleri ile ilgili zorlukları normalden daha fazla yaşama olasılığına maruz kaldığı yapılan bazı çalışmalarda gösterilmiştir (99).

Çalışmamızın sonuçları; yaşı daha büyük olan, pandemiden önce günlük ekran süresi daha uzun olan çocukların, pandemi döneminde “ekran süresinin artması” riskinin daha yüksek olduğunu gösterdi. Literatürde çalışmamızla benzer olarak pandemi döneminde çocuk yaşı ile ES artışının pozitif ilişkili olduğunu gösteren bir çalışmada, ortalama yaşı 9 yıl olan çocukların pandemi dönemindeki ekran süresi artışı çocuk yaşı ile pozitif ilişkili bulunmuştur (11). Ayrıca pandemi öncesinde çocukların ekran süresini etkileyen faktörlerin incelendiği 6-11 yaş arası 1218 çocuğu kapsayan bir çalışmada, 9-11 yaş arası çocukların 6-8 yaş grubundaki çocuklara göre günlük ≤ 2 saat ekran süresini aşma durumunun daha fazla olduğu görülmüştür (100). Başka bir çalışmada ise 2-5 yaş arası çocukların %35’inin 2 saatlik ekran süresi sınırını aştığını, 2 saatlik ekran süresini aşma oranının 6-11 ve 12-15 yaş gruplarında sırasıyla %49 ve %56 olduğu gösterilmiştir (101). Bu sonuçlar, çocukların büyüdükçe teknolojiye olan meraklarını kontrol edememelerine bağlanabilir. Ayrıca çalışmamızda yaşı büyük ve pandemi öncesinde daha uzun ekran süresi olan çocukların pandemi döneminde “ekran süresinin artması” riskinin daha yüksek olması sonucu; okul öncesi çocuğun belli bir yaşa kadar belirli bir ekran süresini aşması durumunda, fiziksel koşullar değişip karantina süreci gibi bir durum oluştuğunda çocuğun mevcut alışkanlığını sürdürdüğünü gösterebilir.

Çalışmamızın bir başka sonucu da; gün içinde büyükanne ve büyükbaba bakımındaki ve kreş bakımındaki çocukların, gün içinde anne bakımındaki çocuklara göre “artan ekran süresi” yaşama riskinin daha düşük olmasıdır. Bu sonuç, karantina döneminde yalnızca ebeveyn bakımı altında olan çocukların ekran süresini artırma riskinin daha yüksek olduğunu akla getirmektedir. Bu sonuca benzer şekilde Türkiye’de pandemi öncesi 2-5 yaş arası çocukların ekran sürelerini inceleyen bir çalışmada; gün içinde anne bakımındaki çocuklarda aşırı ekran teması riskinin daha yüksek olduğu bildirilmiştir (19). Bu sonuç, annelerin evde çocukları ile nasıl kaliteli zaman geçirecekleri konusunda bilgi eksikliği ile açıklanabilir. Diğer yandan literatürde, ailelerle çocukların ekran başında kalma kuralları konusunda yapılan bir çalışmada, ekran süresiyle ilgili kuralları olan ailelerde, çocukların günde 2 saatten fazla TV izleme olasılıklarının daha düşük, bilgisayar veya oyun konsollarında 30 dakikadan fazla zaman geçirme olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür (6). Literatürdeki bu çalışma ile benzer olarak, çalışmamızdaki ebeveynlerin ekran kullanımı önerisi konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ve bu nedenle çocuklarına ekran süresi ile ilgili kural koymadıklarını düşündürebilir.

Çalışmamızda çocukların pandemi dönemindeki ekran süresi değişimini ebeveynlerinin tutumları ile karşılaştırdığımızda, ekran süresi artan grupta aşırı koruyucu ebeveyn tutumu skorunun daha düşük olduğu görüldü. Aşırı koruyucu ebeveyn tutumu skoru ile ilgili literatürde başka bir çalışma bulunamadı.

Çalışmamızda demokratik, otoriter ve izin verici ebeveyn tutum skorları, pandemi döneminde ekran süresi artan ve ekran süresi artmayan grup arasında farklılık göstermedi. Çalışmamızdaki bu sonuca benzer olarak pandemi döneminde 6-13 yaş arası çocuklarla yapılmış bir çalışmada; ebeveynlere uygulanan Ana-baba Uygulamaları Ölçeğinin tutarsızlık alt boyutunun ekran süresinde belirleyici olduğu bildirilmiştir (11). Bununla birlikte, ebeveyn tutumları ile çocukların pandemiden önce ekran başında geçirdikleri süre arasındaki ilişkiye dair çelişkili raporlar bulunmaktadır.

Pandemiden hemen önce yapılan bir çalışmada demokratik tutum skoru yüksek olan ebeveynlerin 2-5 yaş grubu çocuklarında aşırı ekran teması riski (günlük ekran süresi >4 saat) düşük olduğu, aşırı koruyucu ve izin verici alt ebeveyn tutumu skorları yüksek olan ebeveyne sahip çocuklarda aşırı ekran teması riskinin arttığı saptanmıştır

(19). 5 yaşındaki çocuklar ve aileleri ile yapılan başka bir çalışmada, otoriter veya otoriter ebeveynlik tarzına sahip ailelerin, hoşgörülü veya ihmal edici ebeveynlik tarzına sahip ailelere göre çocukların ekran başında kalma yüzdelerinin daha düşük olduğu görülmüştür (6).

Anneler ve 2-6 yaş arası çocukları ile olan anne-çocuk etkileşimleri ve ebeveynlik stillerinin çocukların ekran süresi üzerindeki etkisini inceleyen başka bir çalışmada; 18 aylıkken artan anne-çocuk etkileşimi, çocuğun 2 ve 3 yaşında daha az ekran süresi ile pozitif olarak ilişkiliyken, aynı şekilde çocuk 3 yaşında iken gösterilen demokratik ebeveynlik, çocuğun 4 yaşında ekrana daha az maruz kalması ile doğrudan ilişkiliydi. Daha küçük yaşlarda toplam ekran süresinin, rahat-izin verici ve katı otoriter ebeveynlik tarzlarıyla doğrudan pozitif ilişkiliyken, sonraki yıllardaki demokratik ebeveynlik stili ile negatif yönde ilişkisi olduğu bildirilmiştir (102).

Yaş ortalaması 11,2 yıl olan 3325 çocuğun ekran başında kalma sürelerini ve ebeveyn iletişimlerinin incelendiği başka bir çalışmada; çocukların ortalama TV/DVD süreleri 1,5 ile 1,8 saat/gün arasında değişirken, bilgisayar/oyun konsolu için daha az süre (0,9-1,4 saat/gün) olduğu, ailede ekran kurallarının varlığının çocukların daha az TV/DVD izleme ve bilgisayar/oyun konsolu kullanma süresi ile önemli ölçüde ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca aynı çalışmada; kontrol edici ebeveyn stiline çocukların TV/DVD de geçirdikleri aşırı süre ve bilgisayar/oyun konsolunda geçirdikleri aşırı süre ile pozitif ilişkili olup, özerkliği destekleyen ebeveyn stiline, hem TV/DVD izleme süresi hem de bilgisayar/oyun konsolu kullanımı süresi ile negatif ilişkili olduğu gösterilmiştir (103) .

Yapılan bu araştırmalarda çocukların yaşlarındaki farklılıklar dikkate alındığında, çocuk yaşının ve ebeveynlik tutumlarının sürekli değişimi ve etkileşiminin bu farklılıkları yarattığı düşünülebilir. Çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının gelişim dönemine uygun olarak karşılanması açısından, bebeklik döneminde çocuğu olan annenin ebeveynlik rolü ile okul yıllarında çocuğu olan annenin ebeveynlik rolü arasında farklılık olabilir (7).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada 2-6 yaş arasında çocuğu olan 403 annede Covid 19 salgını süresinde okul öncesi çocukların ekran süresinin değişiminde ebeveyn tutumlarının (Demokratik, Otoriter, Aşırı koruyucu, İzin verici) rolü incelendi.

1. Çocukların %54,6'sı pandemi döneminde gün içinde anne ve/veya babası tarafından, %22,8'i büyükanne/büyükbaba tarafından, %10,9'u bakıcı tarafından ve %11,7'si gündüz bakım evi tarafından bakım aldığı görüldü.

2. Annelerin %70,1'i pandemi döneminde çocuğun ekran süresinin arttığını, %26,1'i çocuğunun ekran başında kalma süresinde bir değişiklik olmadığını ve %4' ü çocuğun ekran başında geçirdiği sürenin azaldığını belirtti. Çocukların pandemi dönemindeki ekran süresindeki ortalama artış 2 saattir (25.-75. yüzdelik: 1-3 sa, aralık: 0,5-7 sa). Çocukların %23,8'inin pandemi döneminde ortalama ekran süresi ≤ 1 saat, %22,6'sının 2 saat, %30,3'ünün 3 saat ve % 23,3'ünün ≥ 4 saat olduğu görüldü.

3. Ekran süresi artan grupta yer alan <4 yaş altındaki çocukların oranı, ekran süresi artmayan gruptakinden daha yüksekti ($p < 0.001$).

4. Ekran süresi artan grupta kreşe giden çocukların oranı ekran zamanı artmayan gruba göre daha azdı ($p = 0.004$).

5. Ekran süresi artan grupta ekran süresi ≤ 1 saat olan çocuk oranının daha az olduğu bulundu ($p < 0.001$). Ekran süresi artan gruptaki 3 saat ve üzeri ekran teması olan çocukların oranının ise diğer gruba göre daha fazla olduğu görüldü ($p < 0.001$).

6. Ekran süresi artışı ile ebeveyn-çocuk özelliklerinin lojistik regresyon ile analizinde; daha büyük yaşta olan çocuğun (≥ 4 yaş vs <4 yaş) pandemi döneminde "artmış ekran süresi" riski %77 daha yüksek bulundu [Düzeltilmiş Odds oranı (DOO) [%95 güven aralığı (GA)]: 1.77 (1.01-3.13), $p = 0.048$). Pandemi döneminde gün içinde büyükanne ve büyükbaba bakımındaki ve kreş bakımındaki çocukların, gün içinde anne bakımındaki çocuklara göre pandemi döneminde "artmış ekran süresi" riskinin daha düşük olduğu bulundu [Sırasıyla; DOO (%95 GA): 0.32 (0.13-0.75), 0.25 (0.09-0.65)]. Pandemi döneminde ekran süresi 1 saat ve altında olmasına göre, pandemi döneminde ekran süresinde artış olma odds oranı; pandemi sürecinde ekran süresi 2 saat olan çocuklarda 6.7 (3.3-13.4), pandemi sürecinde ekran süresi 3 saat olanlar

çocuklarda 8.6 (4.3-17.1), pandemi sürecinde ekran süresi 4 saat ve üzeri olan çocuklarda 36.8 (12.2-111.1) olarak bulundu (Sırasıyla; $p<0.001$, $p<0.001$, $p<0.001$).

7. Ekran süresi artan ve ekran süresi artmayan gruplar annelerin ETÖ alt ölçek skorları açısından karşılaştırıldığında; ekran süresi artan grupta annelerin otoriter tutum alt ölçek skoru daha yüksek, annelerin aşırı koruyucu tutum alt ölçek skoru ise daha düşük bulundu (Sırasıyla; $p<0.001$, $p=0.027$).

8. Çocuğun doğumunda ebeveynin yaşı, ebeveynin eğitim düzeyi, ebeveynin çalışma durumu, ebeveynin sahip olduğu çocuk sayısı, çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşadığı aile tipi, çocuğun günlük ekran süresi, pandemi döneminde çocuğa bakım veren kişi gibi karıştırıcı faktörler kontrol altına alınarak, genelleştirilmiş doğrusal modeller ile yapılan analiz sonucunda; ekran süresi artan çocuk grubundaki annelerin aşırı koruyucu ebeveyn tutum alt ölçek skoru daha düşük bulundu ($p = 0.040$).

Bu çalışma, COVID-19 salgını sırasında ebeveyn tutumları ile okul öncesi çocukların ekran süresi değişimi arasındaki ilişkiyi araştıran ilk çalışmadır. Çalışmanın sonuçları, örnek sayısının fazla olması ve veriler pandemi sürecinin birikmiş etkisini daha net bir şekilde belirlemek amacıyla 10 aylık karantina süresi sonunda toplandığından çalışmanın sonuçları dikkate değer kabul edilebilir. Çalışmamız anne beyanına dayalı kesitsel bir çalışmadır. Bazı annelerin çocuklarının ekran süresini yanlış beyan etmiş olabilir. Ancak çalışmanın çevirim içi yapılması ve herhangi bir kimlik bilgisi alınmamasının bu durumu en aza indirmiş olması beklenir. Karantina döneminde evde geçirdiği süre artan çocukları artmış ekran süresi durumundan koruyucu faktör olarak düşünebilecek bahçe oyunları ve çocuğun bir evcil hayvan sahip olması durumu sorgulanmamıştır. Çalışmamıza dahil edilen anne-çocuk çiftlerinin yaşadıkları ev tipi (bahçeli müstakil ev ya da apartman dairesi), evde evcil hayvan bulunup bulunmadığının sorgulanmaması çalışmamızın kısıtlılıkları arasındadır.

Okul öncesi çocukların ekran başında geçirdikleri sürenin, çocukların erken yaşlarından itibaren ebeveynlerinin tutumlarıyla ilişkili olduğu görüldü. Kreş bakımının evde ebeveyn bakımına göre çocuğun ekran başında geçirdiği sürenin artma riskinde koruyucu bir faktör olması, ebeveyn-çocuk çiftinin pandemi dönemini

psikolojik olarak sağlıklı bir şekilde atlatabilmesi için doğru, etkili ve makul önlemlere ihtiyacı olduğunu gösterdi. Ayrıca karantina öncesinde daha uzun ekran süresine sahip olan çocuğun, karantina döneminde ekran süresinde artış açısından daha yüksek risk taşıdığını saptandı. Bu durum ailelerin çocuk için sağlıklı ekran kullanımı konusundaki bilgi eksikliklerini düşündürmektedir.

Çalışmamız gelecekte pandemilerin tekrarlayabileceği düşüncesi ile çocukların sınırsız ve kontrolsüz ekran maruziyetini önlemek için ebeveynlere ekran kullanımını kontrol etme konusunda aile eğitimleri gerektiğini göstermektedir. Ebeveyn medya okuryazarlığı ile ilgili planlamalarda ebeveyn tutumlarının etkisinin de incelenmesinde gerekmektedir.

7. KAYNAKLAR

1. İçişleri Bakanlığı. İl valiliğine coronavirus tedbirleri konulu ek bir genelge daha gönderildi. Erişim adresi <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-koronavirus-tedbirleri-konulu-ek-genelge-gonderildi>.
2. Jiao WY, Wang LN, Liu J, Fang SF, Jiao FY, Pettoello-Mantovani M, et al. Behavioral and Emotional Disorders in Children during the COVID-19 Epidemic. *J Pediatr*. 2020;221:264-6.e1.
3. Certain LK, Kahn RS. Prevalence, Correlates, and Trajectory of Television Viewing Among Infants and Toddlers. *Pediatrics*. 2002;109(4):634-42.
4. Zhao J, Zhang Y, Jiang F, Ip P, Ho FKW, Zhang Y, et al. Excessive Screen Time and Psychosocial Well-Being: The Mediating Role of Body Mass Index, Sleep Duration, and Parent-Child Interaction. *J Pediatr*. 2018;202:157-62.e1.
5. Yalçın S, Yıldız D, Oflu A, Tezol Ö, Nergiz M, Çiçek Ş, et al., editors. Multi-centered investigation of pre-school children's screen time and digital game playing habits. International Child and Information safety Congress; 2018 april 11-13; Ankara.
6. Veldhuis L, van Grieken A, Renders CM, Hirasing RA, Raat H. Parenting style, the home environment, and screen time of 5-year-old children; the 'be active, eat right' study. *PLoS One*. 2014;9(2):e88486.
7. Başaran M, Aksoy A. Anne-babaların korona-virüs (Covid-19) salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. *Journal of International Social Research*. 2020;13(71):668-78.
8. Maccoby EE, Martin JA. Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. *Handbook of child psychology: formerly Carmichael's Manual of child psychology*/Paul H Mussen, editor. 1983.
9. Miller PH. *Theories of developmental psychology*: Macmillan; 2002.
10. Şingir H. Anne ve babanın çocuğa uyguladığı ceza ile çocuğun anne ve babaya karşı sevgisi arasındaki ilişki. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]: Ankara Üniversitesi; 1996.
11. Ozturk Eyimaya A, Yalçın Irmak A. Relationship Between Parenting Practices and Children's Screen Time During the COVID-19 Pandemic in Turkey. *J Pediatr Nurs*. 2021;56:24-9.
12. Connell SL, Lauricella AR, Wartella E. Parental co-use of media technology with their young children in the USA. *Journal of Children and Media*. 2015;9(1):5-21.
13. Coyne SM, Radesky J, Collier KM, Gentile DA, Linder JR, Nathanson AI, et al. Parenting and digital media. *Pediatrics*. 2017;140(Supplement_2):S112-S6.
14. Media and Young Minds. *Pediatrics*. 2016;138(5):e20162591.
15. Screen time and young children: Promoting health and development in a digital world. *Paediatr Child Health*. 2017;22(8):461-77.

16. Lammers SM, Woods RJ, Brotherson SE, Deal JE, Platt CA. Explaining Adherence to American Academy of Pediatrics Screen Time Recommendations With Caregiver Awareness and Parental Motivation Factors: Mixed Methods Study. *JMIR Pediatr Parent*. 2022;5(2):e29102.
17. Barr R. Memory Constraints on Infant Learning From Picture Books, Television, and Touchscreens. *Child Development Perspectives*. 2013;7(4):205-10.
18. Kabali HK, Irigoyen MM, Nunez-Davis R, Budacki JG, Mohanty SH, Leister KP, et al. Exposure and Use of Mobile Media Devices by Young Children. *Pediatrics*. 2015;136(6):1044-50.
19. Çaylan N, Yalçın SS, Erat Nergiz M, Yıldız D, Oflu A, Tezol Ö, et al. Associations between parenting styles and excessive screen usage in preschool children. *Turk Arch Pediatr*. 2021;56(3):261-6.
20. Tezol O, Yildiz D, Yalcin S, Oflu A, Nergiz ME, Çaylan N, et al. Excessive screen time and lower psychosocial well-being among preschool children. *Archives de Pédiatrie*. 2022; 29(1):61-6.
21. Kayiran SM, Soyak G, Gürakan B. Electronic media use by children in families of high socioeconomic level and familial factors. *Turk J Pediatr*. 2010;52(5):491-9.
22. Akçay A ÖH. The effect of television on the aggression behavior of preschool children *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 2012;55:82–7.
23. Songül Yalçın S, Tugrul B, Naçar N, Tuncer M, Yurdakök K. Factors that affect television viewing time in preschool and primary schoolchildren. *Pediatr Int*. 2002;44(6):622-7.
24. Kılıç AO, Sari E, Yucel H, Oğuz MM, Polat E, Acoglu EA, et al. Exposure to and use of mobile devices in children aged 1-60 months. *Eur J Pediatr*. 2019;178(2):221-7.
25. Kaur N, Gupta, M., Malhi, P., & Grover, S. Screen time in under-five children Indian pediatrics. 2019;56 773-88.
26. Çelik E, Özer, Y. , Özcan, S. . Screen time of preschool children in relation to their parents screen usage habits and family functions. *Cukurova Medical Journal* 46 (2021): 343-351
27. Yaylaci B. Okul öncesi çocuklarda ebeveyn çocuk ilişkisinin internet kullanımı üzerine etkisi [Master's thesis]: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2019.
28. Nopembri S, Mulyawan R, Fauziah PY, Kusumawardani E, Susilowati IH, Fauzi L, et al. Time to Play in Javanese Preschool Children-An Examination of Screen Time and Playtime before and during the COVID-19 Pandemic. *Int J Environ Res Public Health*. 2023;20(3).
29. Türe Ş, Velipaşaoğlu S. Determining Screen Time of Children Between 3-9 Years During COVID-19 Pandemic And Investigation of Factors Related To Screen Time *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi* 2022;16(5):432-9. .

30. Brooks J. The process of parenting 1981.
31. Ferguson Dreikurs E, . Parenting from an Adlerian perspective. Zeitschrift für Freie Psychoanalytische Forschung und Individualpsychologie. 2018;2:1-4.
32. Stearns PN. Modern History of Parenting. Handbook of parenting: Biology and ecology of parenting. 2. In Bornstein: Routledge; (2019). p. pp. 320-48.
33. Adler A. Guiding the child: On the principles of Individual Psychology.: Greenberg; 1930.
34. Power TG. Parenting dimensions and styles: a brief history and recommendations for future research. Childhood Obesity. 2013;9(s1):S-14-S-21.
35. Baumrind D. Current patterns of parental authority. Developmental psychology. 1971;4(1p2):1.
36. Seçer Z, Çeliköz N, Songül Y. Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların annelerinin ebeveynliğe yönelik tutumları. Selçuk University The Journal of Insitute of Social Sciences. 2008;19:413-28.
37. Baumrind D. Patterns of parental authority and adolescent autonomy. New directions for child and adolescent development. 2005;2005(108):61-9.
38. Chan TW, Koo A. Parenting style and youth outcomes in the UK. European sociological review. 2011;27(3):385-99.
39. Slagt M, Deković M, de Haan AD, van den Akker AL, Prinzie P. Longitudinal associations between mothers' and fathers' sense of competence and children's externalizing problems: the mediating role of parenting. Dev Psychol. 2012;48(6):1554-62.
40. Kars S, Bektaş, Ö., Akyürek, G. Ergenlerde anne-baba tutumu, duygu düzenleme ve iyilik hali arasındaki ilişkinin incelenmesi. Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi. 2019. p. 97-104.
41. Yavuzer H. Ana-baba ve çocuk. . İstanbul: Remzi Kitabevi.; 2001.
42. Kulaksızoğlu A. Ergenlik psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi. ; 2011.
43. Masud H, Ahmad MS, Cho KW, Fakhr Z. Parenting styles and aggression among young adolescents: a systematic review of literature. Community mental health journal. 2019;55:1015-30.
44. Yılmazbaş P. . Ebeveynlik ve çocuk ruh sağlığı. In: Boran P., editor. Anne babalığın çocuk sağlığının geliştirilmesindeki önemi. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022. p. 15-9.
45. Ögelman HGvÖ, A. (2021). Anne-baba tutum ölçekleri (4-12, yaş) g, geçerlik ve güvenirlik çalışması. Uluslararası Eğitim, Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1-16.
46. Xia X. Parenting style and Chinese preschool children's pre-academic skills: A moderated mediation model of approaches to learning and family socioeconomic status. Frontiers in Psychology. 2023;14.

47. Newman J, Gozu H, Guan S, Lee JE, Li X, Sasaki Y. Relationship between maternal parenting style and high school achievement and self-esteem in China, Turkey and USA. *Journal of Comparative Family Studies*. 2015;46(2):265-88.
48. Rinaldi CM, Howe N. Mothers' and fathers' parenting styles and associations with toddlers' externalizing, internalizing, and adaptive behaviors. *Early Childhood Research Quarterly*. 2012;27(2):266-73.
49. Fletcher AC, Walls JK, Cook EC, Madison KJ, Bridges TH. Parenting style as a moderator of associations between maternal disciplinary strategies and child well-being. *Journal of Family issues*. 2008;29(12):1724-44.
50. Patock-Peckham JA, Cheong J, Balhorn ME, Nagoshi CT. A social learning perspective: a model of parenting styles, self-regulation, perceived drinking control, and alcohol use and problems. *Alcoholism: clinical and experimental research*. 2001;25(9):1284-92.
51. Hoeve M, Dubas JS, Gerris JR, van der Laan PH, Smeenk W. Maternal and paternal parenting styles: Unique and combined links to adolescent and early adult delinquency. *Journal of adolescence*. 2011;34(5):813-27.
52. Williams R, Degnan A, Perez-Edgar E, Henderson A, Rubin H, Pine S, et al. Impact of Behavioral Inhibition and Parenting Style on Internalizing and Externalizing Problems from Early Childhood through Adolescence *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37 (8), 1063–1075. Retrieved: June. 2009;7:11-35.
53. Kopala-Sibley DC, Jelinek C, Kessel EM, Frost A, Allmann AE, Klein DN. Parental depressive history, parenting styles, and child psychopathology over 6 years: The contribution of each parent's depressive history to the other's parenting styles. *Development and psychopathology*. 2017;29(4):1469-82.
54. Wolfradt U, Hempel S, Miles JN. Perceived parenting styles, depersonalisation, anxiety and coping behaviour in adolescents. *Personality and individual differences*. 2003;34(3):521-32.
55. Martínez I, Fuentes MC, García F, Madrid I. El estilo de socialización familiar como factor de prevención o riesgo para el consumo de sustancias y otros problemas de conducta en los adolescentes españoles. *Adicciones*. 2013;25(3):235-42.
56. Braza P, Carreras R, Muñoz JM, Braza F, Azurmendi A, Pascual-Sagastizábal E, et al. Negative maternal and paternal parenting styles as predictors of children's behavioral problems: Moderating effects of the child's sex. *Journal of Child and Family Studies*. 2015;24:847-56.
57. Uygun N, Kozikoğlu İ. Çocukları okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2020;9(3):1494-507.
58. Sümer N, Aktürk G., Helvacı, A. . Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri,Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*. 2010;13:42-59.

59. Orgilés M, Penosa P, Morales A, Fernández-Martínez I, Espada JP. Maternal anxiety and separation anxiety in children aged between 3 and 6 years: the mediating role of parenting style. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*. 2018;39(8):621-8.
60. Albinhac A, Jean F, Bouvard M. Study of parental bonding in childhood in children and adolescents with anorexia nervosa. *L'encephale*. 2018;45(2):121-6.
61. Faravelli C, Di Paola F, Scarpato M, Fioravanti G. Parental attitudes of mothers of patients with panic disorder. *Journal of Psychopathology*. 2010;16:144-9.
62. Want J, Kleitman S. Imposter phenomenon and self-handicapping: Links with parenting styles and self-confidence. *Personality and individual differences*. 2006;40(5):961-71.
63. Zheng G, Leung K, Adair JG. *Perspectives and Progress in Contemporary Cross-Cultural Psychology*. 2008.
64. Bornstein MH. Cultural approaches to parenting. *Parenting*. 2012;12(2-3):212-21.
65. Sorkhabi N. Applicability of Baumrind's parent typology to collective cultures: Analysis of cultural explanations of parent socialization effects. *International Journal of Behavioral Development*. 2005;29(6):552-63.
66. Jacob P, Seshadri SP. Parenting in children and adolescents with internalising disorders. *Journal of Indian Association for Child and Adolescent Mental Health*. 2013;9(4):136-48.
67. Wang Q, Leichtman MD. Same beginnings, different stories: A comparison of American and Chinese children's narratives. *Child development*. 2000;71(5):1329-46.
68. Keller H, Otto H. The cultural socialization of emotion regulation during infancy. *Journal of cross-cultural psychology*. 2009;40(6):996-1011.
69. Huang C-Y, Cheah CS, Lamb ME, Zhou N. Associations between parenting styles and perceived child effortful control within Chinese families in the United States, the United Kingdom, and Taiwan. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 2017;48(6):795-812.
70. Mousavi SE, Low WY, Hashim AH. Perceived parenting styles and cultural influences in adolescent's anxiety: A cross-cultural comparison. *Journal of Child and family Studies*. 2016;25:2102-10.
71. Stephens MA. Gender differences in parenting styles and effects on the parent-child relationship. 2009.
72. Barnhart CM, Raval VV, Jansari A, Raval PH. Perceptions of parenting style among college students in India and the United States. *Journal of Child and Family Studies*. 2013;22:684-93.
73. Batra R, Reio Jr TG. Gender inequality issues in India. *Advances in Developing Human Resources*. 2016;18(1):88-101.

74. Rai R, Pandey R, Kumar K. Perceived parental rearing style and personality among Khasi adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*. 2009;35:57-60.
75. Natarajan AD. Culture and perceived parenting style: Implications for interpersonal and academic functioning in Indian and American college students: Miami University; 2010.
76. Shalini A, Acharya Y. Perceived paternal parenting style on emotional intelligence of adolescents. *Guru Journal of Behavioral and Social Sciences*. 2013;1(4):194-202.
77. Endendijk JJ, Groeneveld MG, Bakermans-Kranenburg MJ, Mesman J. Gender-differentiated parenting revisited: Meta-analysis reveals very few differences in parental control of boys and girls. *PloS one*. 2016;11(7):e0159193.
78. Yıldız SA. Ebeveyn tutumları ve saldırganlık,. *Polis Bilimleri Dergisi*. 6(3-4)2004. p. 131-50.
79. Alabay E. Okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlerin ebeveynlik tutumlarının incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*. 2017;1(2):156-74.
80. Aydoğdu FvD, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli, değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2) -.
81. Zhou P, Yang XL, Wang XG, Hu B, Zhang L, Zhang W, et al. A pneumonia outbreak associated with a new coronavirus of probable bat origin. *Nature*. 2020;579(7798):270-3.
82. Bates LC, Zieff G, Stanford K, Moore JB, Kerr ZY, Hanson ED, et al. COVID-19 Impact on Behaviors across the 24-Hour Day in Children and Adolescents: Physical Activity, Sedentary Behavior, and Sleep. *Children (Basel)*. 2020;7(9).
83. Weir K. Life after covid-19: making space for growth. *American Psychological Association*. 2020;51(4).
84. Wissmath B, Mast FW, Kraus F, Weibel D. Understanding the psychological impact of the COVID-19 pandemic and containment measures: An empirical model of stress. *PLoS One*. 2021;16(7):e0254883.
85. Coakley KE, Lardier DT, Holladay KR, Amorim FT, Zuhl MN. Physical Activity Behavior and Mental Health Among University Students During COVID-19 Lockdown. *Front Sports Act Living*. 2021;3:682175.
86. Mochida S, Sanada M, Shao Q, Lee J, Takaoka J, Ando S, et al. Factors modifying children's stress during the COVID-19 pandemic in Japan. *European Early Childhood Education Research Journal*. 2021;29(1):51-65.
87. Guan H, Okely AD, Aguilar-Farias N, Del Pozo Cruz B, Draper CE, El Hamdouchi A, et al. Promoting healthy movement behaviours among children during the COVID-19 pandemic. *Lancet Child Adolesc Health*. 2020;4(6):416-8.

88. Döğler SS, KILINÇ FE. Okul öncesi dönemdeki çocukların Kovid-19 pandemisinde ev karantinası yaşamları. *Türkiye Sağlık Araştırmaları Dergisi*. 2021;2(2):1-14.
89. Chung G, Lanier P, Wong PYJ. Mediating Effects of Parental Stress on Harsh Parenting and Parent-Child Relationship during Coronavirus (COVID-19) Pandemic in Singapore. *J Fam Violence*. 2022;37(5):801-12.
90. Sullivan ADW, Brier ZMF, Legrand AC, van Stolk-Cooke K, Jovanovic T, Norrholm SD, et al. The Enduring Importance of Parenting: Caregiving Quality and Fear-Potentiated Startle in Emerging Adults With a Child Maltreatment History. *Child Maltreat*. 2023;28(1):97-106.
91. Lee S, Ward K. Research Brief: Stress and Parenting During the Coronavirus Pandemic. University of Michigan Parenting in Context Research Lab. Ann Arbor, MI, USA. 2020.
92. İlideniz BSK, G. Koronavirüs Pandemisinde Annelerin Ebeveynlik Stresleri, Aile Dayanıklılıkları ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişkiler *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. 2022;14 (26) , 279-296 . DOI: 10.38155/ksbd.1055194.
93. DEMİR KARABULUT E ŞT. Ebeveyn Tutum Ölçeği(ETÖ) Türk Psikoloji Yazıları. (2008);11(21), 15 - 27.
94. Madigan S, Eirich R, Pador P, McArthur BA, Neville RD. Assessment of Changes in Child and Adolescent Screen Time During the COVID-19 Pandemic: A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Pediatr*. 2022;176(12):1188-98.
95. Pombo A, Luz C, Rodrigues LP, Cordovil R. Effects of COVID-19 Confinement on the Household Routines Of Children in Portugal. *J Child Fam Stud*. 2021;30(7):1664-74.
96. Cardy RE, Dupuis A, Anagnostou E, Ziolkowski J, Biddiss EA, Monga S, et al. Characterizing Changes in Screen Time During the COVID-19 Pandemic School Closures in Canada and Its Perceived Impact on Children With Autism Spectrum Disorder. *Front Psychiatry*. 2021;12:702774.
97. Egan SM, Pope J, Moloney M, Hoyne C, Beatty C. Missing Early Education and Care During the Pandemic: The Socio-Emotional Impact of the COVID-19 Crisis on Young Children. *Early Child Educ J*. 2021;49(5):925-34.
98. Oflu A, Bükülmez A, Elmas E, Tahta EG, Çeleğen M. Comparison of screen time and digital gaming habits of Turkish children before and during the coronavirus disease 2019 pandemic. *Turk Arch Pediatr*. 2021;56(1):22-6.
99. Petrocchi S, Levante A, Bianco F, Castelli I, Lecciso F. Maternal Distress/Coping and Children's Adaptive Behaviors During the COVID-19 Lockdown: Mediation Through Children's Emotional Experience. *Front Public Health*. 2020;8:587833.
100. Fakhouri TH, Hughes JP, Brody DJ, Kit BK, Ogden CL. Physical activity and screen-time viewing among elementary school-aged children in the United States from 2009 to 2010. *JAMA pediatrics*. 2013;167(3):223-9.

101. Sisson SB, Church TS, Martin CK, Tudor-Locke C, Smith SR, Bouchard C, et al. Profiles of sedentary behavior in children and adolescents: the US National Health and Nutrition Examination Survey, 2001–2006. *International Journal of Pediatric Obesity*. 2009;4(4):353-9.
102. Detnakarintra K, Trairatvorakul P, Pruksananonda C, Chonchaiya W. Positive mother-child interactions and parenting styles were associated with lower screen time in early childhood. *Acta Paediatr*. 2020;109(4):817-26.
103. Bjelland M, Soenens B, Bere E, Kovács É, Lien N, Maes L, et al. Associations between parental rules, style of communication and children's screen time. *BMC Public Health*. 2015;15:1002.

8. EKLER

EK-1: Etik Kurul Onayı

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu

Sayı : 16969557-1084

Konu : ARAŞTIRMA PROJESİ DEĞERLENDİRME RAPORU

Toplantı Tarihi : 04 MAYIS 2021 SALI
Toplantı No : 2021/10
Proje No : GO 21/611 (Değerlendirme Tarihi: 04.05.2021)
Karar No : 2021/10-29

Üniversitemiz Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. S. Songül YALÇIN'ın sorumlu araştırmacı olduğu, Uzm. Dr. Deniz YILDIZ ile birlikte çalışacakları, GO 21/611 kayıt numaralı **"Covid-19 Salgını Süresinde Okul Öncesi Çocukların Ekran Süresinin Değişiminde Ebeveyn Tutumlarının Rolünün Çevrim İçi Anket ile Değerlendirilmesi"** başlıklı proje önerisi araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş olup, 05 Mayıs 2021-05 Kasım 2021 tarihleri arasında geçerli olmak üzere etik açıdan **uygun bulunmuştur**. Çalışma tamamlandığında sonuçlarını içeren bir rapor örneğinin Etik Kurulumuza gönderilmesi gerekmektedir.

1. Prof. Dr. Ayşe Lale DOĞAN	(Başkan)	7. Doç. Dr. Nüket Paksoy ERBAYDAR	(Üye)
2. Prof. Dr. G. Burça AYDIN	(Üye)	8. Doç. Dr. Betül Çelebi SALTIK	(Üye)
3. Prof. Dr. M. Özgür UYANIK	(Üye)	9. Doç. Dr. Hande Güney DENİZ	(Üye)
4. Prof. Dr. Ayşe Kin İŞLER	(Üye)	10. Dr. Öğr. Üyesi Müge DEMİR	(Üye)
5. Doç. Dr. H. Tuna Çak ESEN	(Üye)	11. Av. Serap MORALIOĞLU	(Üye)
6. Doç. Dr. Can Ebru KURT	(Üye)		

Hacettepe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu

Ayrıntılı Bilgi için:

EK-2: Orjinallik Ekran Çıktısı

COVID 19 SALGINI SÜRESİNDE OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN EKRAN SÜRESİNİN DEĞİŞİMİNDE EBEVEYN TUTUMLARININ ROLÜNÜN ÇEVİRİM İÇİ ANKET İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

ORJİNALLİK RAPORU

% 11	% 10	% 3	% 6
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	% 3
2	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	Submitted to Istanbul Aydin University Öğrenci Ödevi	% 1
4	dergipark.ulakbim.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
5	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	% 1
6	9lib.net İnternet Kaynağı	% 1
7	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	% 1
8	Submitted to KTO Karatay Üniversitesi Öğrenci Ödevi	% 1

www.scilit.net

EK-3: Dijital Makbuz

Dijital Makbuz

Bu makbuz ödevinizin Turnitin'e ulaştığını bildirmektedir. Gönderiminize dair bilgiler şöyledir:

Gönderinizin ilk sayfası aşağıda gönderilmektedir.

Gönderen: Deniz Yıldız
 Ödev başlığı: COVID 19 SALGINI SÜRESİNDE OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN E...
 Gönderi Başlığı: COVID 19 SALGINI SÜRESİNDE OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN E...
 Dosya adı: Deniz-5.5.2023_tur.docx
 Dosya boyutu: 203.99K
 Sayfa sayısı: 46
 Kelime sayısı: 11,099
 Karakter sayısı: 75,276
 Gönderim Tarihi: 05-May-2023 09:33ÖÖ (UTC+0300)
 Gönderim Numarası: 2084854320

EK-4: Ebeveyn Bilgilendirilmiş Onam Formu

Sayın ebeveyn;

Bu çalışma 2- 6 yaş arasındaki çocuğunuzun Covid-19 salgını dönemi ve öncesindeki ekran süresi, ekran süresine etki eden ebeveyn-çocuk özelliklerini ve annelerin çocuklarına gösterdikleri ebeveyn tutumunun ilişkisini araştırmayı amaçlamaktadır.

Çalışma, Hacettepe Üniversitesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı Sosyal Pediatri Dalı doktora öğrencisi Dr. Deniz Yıldız tarafından yürütülmektedir.

Hacettepe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı'ndan etik kurul onayı alınmış bu çalışmayı 2-6 yaş arasında çocuğa sahip olan annelerin kendisinin doldurması istenmektedir. 2-6 yaş arasında birden fazla çocuğa sahip olan annelerin, bu yaş aralığındaki en küçük çocuğunu düşünerek bu çalışmaya katılması istenmektedir.

Çalışmaya katılmayı kabul edip etmediğinizin sorulduğu ilk soruya 'Kabul Etmiyorum' seçeneğini işaretlemeniz durumunda çalışmaya katılma durumunuz sonlanacak ve devam eden anket soruları telefonunuzda açılmayacaktır.

Çalışmaya katılmayı kabul edip etmediğinizin sorulduğu ilk soruya 'Kabul Ediyorum' seçeneğini işaretlemeniz durumunda çalışmaya katılmayı kabul ederek anket yanıtlamaya geçmiş olacaksınız.

Katılmaya karar verdiğiniz çalışmaya istemediğiniz bir herhangi bir durumda son verebilirsiniz.

Siz ya da çocuğunuza ait kimlik bilgisi istenmeyecek ve sorulara verdiğiniz yanıtlar gizli tutulacaktır.

Çalışma; ilk bölüm Sosyodemografik Veri Formu, ikinci bölüm Ebeveyn Tutum Ölçeği olmak üzere 2 bölümden oluşmaktadır.

Ortalama 10 dakika sürmektedir, katkınız için teşekkürler.

EK-5: Sosyodemografik Veri Formu

1. Çocuğunuzun doğum tarihi
2. Çocuğunuzun cinsiyeti
 - Kız
 - Erkek
3. Annenin yaşı:
4. Anne çalışıyor mu?
 - Evet
 - Hayır
5. Annenin eğitim durumu nedir?
 - Okur-yazar değil
 - İlkokul 5 yıl
 - İlköğretim 8 yıl/ Ortaokul
 - Lise
 - Üniversite
 - Yüksek lisans/Doktora
6. Babanın yaşı:
7. Baba çalışıyor mu?
 - Evet
 - Hayır
8. Babanın eğitim durumu nedir?
 - Okur-yazar değil
 - İlkokul 5 yıl
 - İlköğretim 8 yıl/ Ortaokul
 - Lise
 - Üniversite
 - Yüksek lisans/Doktora
9. Aile tipiniz nedir?
 - Anne-Baba-Çocuk/Çocuklar (Çekirdek Aile)
 - Anne-Baba- Çocuk/Çocuklar + Diğer Akrabalar (Geniş Aile)
 - Tek ebeveyn+ Çocuk/Çocuklar (tek Ebeveynli Aile)

10. Kaç çocuğunuz var?
11. Formu doldurduğunuz çocuk kaçınıcı çocuğunuz?
12. Salgın döneminde çocuğunuza kim bakıyor?
- Anne/baba
 - Anneanne/ babaanne/dede
 - Bakıcı
 - Gündüz bakım evi
13. Çocuğunuz günde ne kadar süreyle TV/tablet/bilgisayar/ akıllı telefon izliyor? (1 hafta önceki durumu düşünerek cevap verebilirsiniz)
- 30 dakikadan az
 - 30 dakika- 1 saat arası
 - 1-2 saat arası
 - 2-3 saat arası
 - 4 saatten çok
14. Covid-19 salgını öncesi dönem ile karşılaştırdığınızda salgın döneminde çocuğunuzun günlük ortalama ekran süresinde değişiklik oldu mu?(tv, tablet, bilgisayar, cep telefonu..)
- Ortalama ekran süresinde değişiklik olmadı.
 - Ekran süresi azaldı.
 - Ekran süresi arttı.
15. Salgın döneminde çocuğunuzun ekran süresi arttıysa; bu artış ortalama kaç saattir? (1 hafta önceki durumu düşünerek cevap verebilirsiniz)

EK-6: Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)

Cümleleri okuduktan sonra o ifadenin size ne kadar uyduğunu aşağıdaki 5 seçenektan birinin altındaki kutucuga işaret koyarak belirtiniz. Örneğin, okuduğunuz ifade size tamamiyle uyuyorsa "**her zaman böyledir**" seçeneğini, size çoğunlukla uyuyorsa "**çoğu zaman böyledir**" seçeneğini, bazen uyuyorsa "**bazen böyledir**" seçeneğini, size çok az uyuyorsa "**nadiren böyledir**" seçeneğini ya da size hiç uymuyorsa "**hiçbir zaman böyle değildir**" seçeneğini işaretleyebilirsiniz. Bu ifadelerde doğru veya yanlış yoktur, sadece size uyan seçeneği işaretlemeniz gerekiyor. Araştırma için, bütün soruların cevaplandırılması çok önemlidir. Bu nedenle, bazı ifadeler size benzer gelse de lütfen hepsini mutlaka cevaplandırınız. 2- 6 yaş arasında birden fazla çocuğunuz varsa, lütfen soruları çocuklardan **sadece birisi** için cevaplandırınız.

		1	2	3	4	5
		Hiçbir zaman böyle değildir	Nadiren böyledir	Bazen böyledir	Çoğu zaman böyledir	Her zaman böyledir
	CÜMLELER					
1	Ben bir başkasıyla konuşurken çocuğumun araya girmesine izin veririm.	☐	☐	☐	☐	☐
2	Çocuğumun kendine özgü bir bakış açısı olduğunu kabul ederim.	☐	☐	☐	☐	☐
3	Çocuğumla aynı fikirde olmadığımız zaman, benim fikirlerimi kabul etmesi için onu zorlarım.	☐	☐	☐	☐	☐
4	Çocuğumu, hayatın ufak tefek güçlüklerinden korurum.	☐	☐	☐	☐	☐
5	Çocuğuma bağımsız olmayı öğrenmesi konusunda yardımcı olurum.	☐	☐	☐	☐	☐
6	Çocuğuma, kurallara neden uyması gerektiğini açıklarım.	☐	☐	☐	☐	☐
7	Çocuğuma yaptığı şeyin önemli olduğunu hissettiririm.	☐	☐	☐	☐	☐
8	Çocuğumu, kendisi için yorucu olabilecek işlerden korurum.	☐	☐	☐	☐	☐
9	Çocuğum söz dinlemediginde ona vururum.	☐	☐	☐	☐	☐
10	Çocuğumun iyi ve kötü davranışı karşısında neler hissettigimi ona açıklarım.	☐	☐	☐	☐	☐
11	Çocuğumu yola getirmek için onu azarlarım.	☐	☐	☐	☐	☐
12	Çocuğuma karşı koruyucu davranırım.	☐	☐	☐	☐	☐
13	Çocuğum iyi davrandığında onu överim.	☐	☐	☐	☐	☐
14	Çocuğumun kişisel görüşlerine saygı gösteririm.	☐	☐	☐	☐	☐
15	Çocuğumu bir şeyleri kendi başına yapması konusunda cesaretlendiririm.	☐	☐	☐	☐	☐
16	Arkadaşları çocuğuma sataştığı zaman onu korurum.	☐	☐	☐	☐	☐
17	Çocuğumun başkaları konuşurken araya girmesine izin veririm.	☐	☐	☐	☐	☐
18	Çocuğumun cinsel konularda sorduğu soruları anlayacağı bir dilde	☐	☐	☐	☐	☐

	dogru olarak cevaplarım.					
19	Çocugum yanlış bir şekilde davrandığında ona bağırırım.	☐	☐	☐	☐	☐
20	Ebeveynlik konusunda bir yanlış yaptığımda çocukumdan özür dilerim.	☐	☐	☐	☐	☐
21	Çocugumu, kendisi için zor olabilecek işlerden korurum.	☐	☐	☐	☐	☐
22	Çocugumun hastalanmasından endişe ederim.	☐	☐	☐	☐	☐
23	Çocugumun duygularını serbestçe ifade etmesine izin veririm.	☐	☐	☐	☐	☐
24	Çocugumun istediği saatte uyumasına izin veririm.	☐	☐	☐	☐	☐
25	Çocugum yanlış davrandığında, bunun neden yanlış olduğunu ona açıklarım.	☐	☐	☐	☐	☐
26	Çocuguma kızdığımda çocukumu cezalandırırım.	☐	☐	☐	☐	☐
27	Fiziksel cezayı, çocukumu disipline sokmanın bir yolu olarak kullanırım.	☐	☐	☐	☐	☐
28	Çocugumun hayal kırıklığına ugramaması için elimden geleni yaparım.	☐	☐	☐	☐	☐
29	Çocugumun büyüdüğü yeni şeyler denemeyi göze alması gerektiğine inanırım.	☐	☐	☐	☐	☐
30	Çocugumun her şeyi yapmasına izin veririm.	☐	☐	☐	☐	☐
31	Çocugumun yanlış davranışını görmezden gelirim.	☐	☐	☐	☐	☐
32	Çocugumu başka çocuklarla kıyaslarım.	☐	☐	☐	☐	☐
33	Çocugumun şımarıklıklarına göz yumarım.	☐	☐	☐	☐	☐
34	Çocugumu şımartırım.	☐	☐	☐	☐	☐
35	Çocuguma karşı çabuk öfkelenirim.	☐	☐	☐	☐	☐
36	Çocugum bana birşey anlatırken sözünü kesmeden dinlerim.	☐	☐	☐	☐	☐
37	Çocuguma bir şey alırken onun da fikrini alırım.	☐	☐	☐	☐	☐
38	Çocugumla her konuyu konuşabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
39	Çocuguma karşı sabırsızım.	☐	☐	☐	☐	☐
40	En ufak bir hatasında, çocukumu cezalandırırım.	☐	☐	☐	☐	☐
41	Çocugum için hemen hemen bütün eglencelerimden fedakarlık ederim.	☐	☐	☐	☐	☐
42	Çocugumun kendi başına becerebileceği şeyleri denemesi için ona fırsat tanırım.	☐	☐	☐	☐	☐
43	Çocuguma bana sormaksızın şahsi eşyalarımın herhangi birini alıp kullanmasına izin veririm.	☐	☐	☐	☐	☐
44	Evimizde hangi televizyon programının izleneceği, çocukumun istegine göre belirlenir.	☐	☐	☐	☐	☐
45	Çocugumu yapabileceğinden fazlasını yapması için zorlarım.	☐	☐	☐	☐	☐
46	Çocugumu, onun cesaretini kırabilecek zor işlerden uzak tutarım.	☐	☐	☐	☐	☐

9. ÖZGEÇMİŞ